

FACULTAT DE TRADUCCIÓ I D'INTERPRETACIÓ

GRAU DE TRADUCCIÓ I D'INTERPRETACIÓ

**TREBALL DE FI DE GRAU
CURS 2024-2025**

**El feminisme i l'expressió de la identitat de gènere en les
traduccions literàries de l'anglès al català**

**Mariona Barot Musquera
1599379**

**TUTOR
PAU FRANCESCH SABATÉ**

Barcelona, 30 de maig de 2025

UAB
**Universitat Autònoma
de Barcelona**

AGRAÏMENTS

Gràcies a totes les persones que han estat al meu costat al llarg del treball, animant-me a cada pas, en especial, a la meva família i amics i, a la Lucía, amb qui vaig començar i amb qui tanco una gran etapa que tant ens ha brindat.

Gràcies al meu tutor, per la dedicació i entrega en el projecte, per ajudar-me a haver trobat un tema de recerca que combina els interessos personals amb el món de la traducció i, que conclou com es mereix el meu recorregut pel Grau de Traducció i Interpretació.

CRÈDITS

Títol: El feminisme i l'expressió de la identitat de gènere en les traduccions literàries de l'anglès al català

Autor/a: Mariona Barot Musquera

Tutor/a: Pau Francesch Sabaté

Centre: Universitat Autònoma de Barcelona

Estudis: Grau en Traducció i Interpretació

Curs acadèmic: 2024-2025

Paraules clau: Traducció feminista, queer, traductologia, identitat de gènere, traducció literària, ideologia

Resum del TFG: El treball explora la intersecció entre la traducció literària i la representació de les identitats de gènere en les traduccions de l'anglès al català. A partir d'una perspectiva crítica i feminista, s'hi analitza el paper del traductor com a agent ideològic i mediador cultural capaç de reproduir, qüestionar o transformar les representacions de gènere i les dinàmiques associades. Aquest estudi parteix de la confluència entre la traductologia, la traducció feminista i la teoria queer per analitzar com les dimensions lingüístiques, culturals i polítiques condicionen les eleccions del traductor. Es reflexiona, també, sobre el llenguatge inclusiu, els conflictes amb la normativa lingüística i l'impacte social de la traducció en la construcció de discursos sobre el gènere. Es combina l'anàlisi teòrica i lingüística de de corpus de traducció per estudiar com es tradueixen les identitats de gènere no normatives de l'anglès al català. A través d'un corpus paral·lel i d'un marc teòric interdisciplinari, s'examinen les decisions traductores i el seu impacte ideològic i cultural.

Título: El feminismo y la expresión de la identidad de género en las traducciones literarias del inglés al catalán

Autor/a: Mariona Barot Musquera

Tutor/a: Pau Francesch Sabaté

Centro: Universidad Autónoma de Barcelona

Estudios: Grado en Traducción e Interpretación

Curso académico: 2024-2025

Palabras clave: Traducción feminista, queer, traductología, identidad de género, traducción literaria, ideología.

Resumen del TFG: El trabajo explora la intersección entre la traducción literaria y la representación de las identidades de género en las traducciones del inglés al catalán. Desde una perspectiva crítica y feminista, se analiza el papel del traductor como agente ideológico y mediador cultural capaz de reproducir, cuestionar o transformar las representaciones de género y las dinámicas asociadas. Este estudio parte de la confluencia entre la traductología, la traducción feminista y la teoría queer para analizar cómo las dimensiones, lingüísticas, culturales y políticas condicionan las decisiones del traductor. También se reflexiona sobre el lenguaje inclusivo, los conflictos con la normativa lingüística y el impacto social de la traducción en la construcción de

discursos sobre el género. Se combina el análisis teórico y lingüístico de corpus de traducción para estudiar cómo se traducen las identidades de género no normativo del inglés al catalán. A través de un corpus paralelo y un marco teórico interdisciplinario, se examinan las decisiones traductoras y su impacto ideológico y cultural.

Title: Feminism and gender identity representation in literary translations from English to Catalan

Author: Mariona Barot Musquera

Supervisor: Pau Francesch Sabaté

Institution: Autonomous University of Barcelona

Degree: Bachelors in Translation and Interpreting

Academic year: 2024-2025

Keywords: Feminist translation, queer, translatology, gender studies, gender identity, literary translation, ideology.

TFG summary: This study explores the intersection of literary translation and the representation of gender identities in translations from English into Catalan. From a critical and feminist perspective, it examines the translator's role as an ideological agent and cultural mediator capable of reproducing, challenging, or transforming gender representations and the dynamics they entail. The research is grounded in the convergence of translation studies, feminist translation theory, and queer theory with the aim of analysing how linguistic, cultural, and political factors influence translational decisions. It also reflects on inclusive language, conflicts with linguistic norms and the social impact of translation in the construction of gender discourses. It combines theoretical and linguistic analysis of translation corpora to study how non-normative gender identities are translated from English to Catalan. Through a parallel corpus and an interdisciplinary theoretical framework, translational decisions and their ideological and cultural impact are discussed.

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ	7
1.1 Presentació i objectius	7
1.2 Hipòtesis de recerca.....	10
1.3 Metodologia.....	11
2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ	12
2.1 Teories sobre el gènere i traducció	12
2.2 La noció d' <i>equivalència traductora</i> en relació amb el gènere	13
2.3 Teories feministes de la traducció (i de la traducció feminista)	14
3. MARC TEÒRIC	16
3.1 Fonaments filosòfics i polítics.....	16
3.1.1 Els corrents feministes.....	16
3.1.2 La teoria queer.....	18
3.2 La traductologia.....	19
3.2.1 Les teories universalistes de l'equivalència	20
3.2.2 La perspectiva postmoderna: la inviabilitat de l'equivalència unívoca.....	21
3.2.3 Les estratègies de traducció	22
3.2.4 La influència de la subjectivitat del traductor	23
4. ANÀLISI	24
4.1 Les formes no-binàries i inclusives com a estratègies de traducció	24
4.2 Altres innovacions lingüístiques.....	27
4.3 Anàlisi de corpus paral·lel	29
4.3.1 Elements lèxics de les descripcions.....	31
4.3.2 L'ús de termes relatius al gènere	33
4.3.3 Pronoms, articles i concordança amb el lèxic	35
4.3.4 El tractament d'alteracions deliberades en la càrrega semàntica convencional dels termes	37
4.3.5 El tractament del sexe i la distinció sexe/gènere	38
4.3.6 Alteració del lèxic descriptiu	40
4.3.7 Alteració del lèxic descriptiu	41
4.3.8 La desestabilització de les categories <i>sexe</i> i <i>gènere</i>	43
4.3.9 La creació de lèxic.....	45
4.3.10 Qüestió o fenomen per dissonància semànticocultural	48
4.3.11 Qüestió o fenomen per dissidència semantocultural	50
4.3.12 Qüestió o fenomen per neomorfema -i.....	51
4.3.13 Qüestió o fenomen per neomorfema -i.....	52
4.3.14 Qüestió o fenomen per alternança d'arrel segons el gènere	54

4.3.15 Qüestió o fenomen per omisió de subjecte	55
4.3.16 Qüestió o fenomen per decisió metadiscursiva de la traductora	56
4.3.17 Qüestió o fenomen per neutralització nou personatge	58
4.4 L'impacte social de les tries de traducció: implicacions ètiques i estètiques	59
5. REVISIÓ CRÍTICA	60
6. CONCLUSIONS	63
7. HIPÒTESIS DE RECERCA FUTURA	65
8. BIBLIOGRAFIA.....	68

1. INTRODUCCIÓ

1.1 Presentació i objectius

Durant segles la traducció literària ha estat no només un mitjà per al trànsit de textos entre llengües i cultures, sinó també un procés clau de configuració de significats i identitats (Iribarren, 2016). Els estudis traductològics són un camp complex en el qual els traductors interpreten l'obra en la llengua d'origen i les representacions de fenòmens situats culturalment i històrica, com les identitats de gènere i altres manifestacions de la ideologia dels autors. La traducció és la reproducció d'un text escrit a una altra llengua (Baker, 1992) i que consisteix a reproduir en la llengua receptora l'equivalent més pròxim i natural del missatge de la llengua font (Nida, 1964). Segons Hurtado Albir (2001), les investigacions realitzades en l'àmbit de la traductologia des de fa més de mig segle han posat de manifest que la traducció, lluny de ser una simple transcodificació entre dues llengües, constitueix una operació interpretativa summament complexa, en la qual el traductor ha de detectar de quina manera s'actualitzen en el context les virtualitats de les diferents unitats lèxiques amb les quals es construeix el text original.

La traducció no es limita a una transposició literal del text, sinó que implica també comprendre i adaptar el context cultural i social dels gèneres. A fi de dur a terme tries informades —per exemple a l'hora de reproduir, modificar o evitar estereotips de gènere—, un traductor ha de ser conscient tant de les normes socials de les cultures d'origen i destinació, com dels constructes ideològics com la perspectiva de gènere. Entre altres fonts, l'Institut Català de les Dones (2022) defineix la perspectiva de gènere com “la presa en consideració de les diferències entre dones i homes en un àmbit o una activitat per a l'anàlisi, la planificació, el disseny i l'execució de polítiques per erradicar les desigualtats, tenint en compte la manera en què les diverses actuacions, situacions i necessitats afecten les dones”. En aquest sentit, les decisions de traducció poden tenir un impacte significatiu en la percepció dels personatges, la identitat de gènere i l'expectativa de gènere. Autores com Sherry Simon (1996) o Luise von Flotow (1997) destaquen com les eleccions lingüístiques i les estratègies de traducció poden modificar la representació del gènere i les dinàmiques de poder en els textos.

La traducció feminista es desenvolupa als anys 70 i 80 com una forma d'intervenció política per visibilitzar les dones en la traducció en les històries de la traducció. Originalment centrada en la figura de la dona, ha estat vista com una resposta contra el xovinisme i altres formes d'opressió. Tot i que és una pràctica inicialment predominantment occidental, avui en dia s'ha estès a altres contextos culturals. La traducció en qüestió exclou altres grups oprimits pel patriarcat com el col·lectiu LGBTQI+. Amb el temps, però, es creen noves aliances entre el feminisme i els estudis queer, que reconeixen similituds en les formes d'opressió. Si escriure vol dir prendre moltes decisions sobre què es vol dir i com (i per a qui), traduir vol dir prendre'n encara més, i sobre l'obra d'altri. És per això que, tenint en compte que la traducció té una dimensió política i ètica i que les decisions de traducció no son neutrals (Venuti, 1995), en aquest treball n'estudiarem les implicacions en les problemàtiques socials relacionades amb els drets de les dones, el gènere i els drets i identitats LGBTQI+.

L'estudi de la intersecció entre la traducció i la teoria queer s'ha desenvolupat progressivament al llarg del temps amb Harvey (2003) com una de les primeres veus a analitzar com els textos traduïts influeixen en la construcció d'identitats i comunitats queer. El congrés *Queering Translation – Translating the Queer* (2015) marca un punt d'inflexió i impulsa una proliferació de recerques que examinen la difusió de discursos sobre la sexualitat *Sexology and Translation* (2015), les interaccions entre traducció i estudis queer en diferents disciplines *Queer in Translation* (2017) i la traducció com a eina per a l'activisme queer. La incorporació d'aquesta perspectiva en congressos acadèmics internacionals reflecteix el seu pes creixent dins dels estudis de traducció. L'estudi de la intersecció en qüestió es centra en tres grans línies de recerca: la traducció de textos literaris, cinematogràfics i teatrals queer; l'estudi sobre la figura del traductor com a agent de mediació i transmissor de discursos dissidents i la consideració de la traducció com una pràctica inherentment queer que desestabilitza les normes lingüístiques i culturals. A més, la traducció de la pròpia teoria queer posa de manifest tant la seva expansió global com les dificultats lingüístiques i culturals que condicionen la seva recepció en diferents contextos. Investigacions recents destaquen el paper de l'activisme en la difusió d'aquests textos i la manera com son reinterpretats segons cada realitat sociocultural.

En l'apartat § 4.3, mitjançant una anàlisi comparativa de textos traduïts del català a l'anglès identificarem les dinàmiques que es donen a l'hora de traduir l'expressió de la identitat de gènere. Així mateix, veurem els problemes ètics que poden sorgir, i també com aquestes decisions afecten la percepció social de les identitats de gènere en les diferents cultures. En l'apartat § 4.4, aprofundirem en els possibles xocs entre cultures, i en la manera com la traducció pot reproduir estereotips de gènere. Així mateix, desenvoluparem una reflexió sobre el paper del traductor com a agent ideològic que contribueix a la construcció de discursos de gènere en la societat (Simon, 1996; von Flotow, 1997; Baker, 2006). Amb aquest treball, no esperem només aportar una visió crítica sobre les pràctiques de traducció actuals, sinó també obrir la porta a futures línies de recerca que explorin les implicacions de la traducció literària en la representació i l'evolució de les identitats de gènere.

L'expressió de la identitat de gènere en les traduccions literàries del català a l'anglès és extremadament rellevant en l'actualitat, ja que és indestruïble de qüestions lingüístiques, socials i polítiques vinculades als drets de les persones transsexuals i no-binàries, així com a la visibilitat de les identitats de gènere diverses (Baer, 2020). En aquest context, es prendran en consideració diversos aspectes tècnics i teòrics rellevants al llarg del treball, especialment els neologismes associats al gènere social, la traducció del gènere gramatical i l'ús de pronoms inclusius o no-binaris, entesos com estratègies de traducció (Hurtado Albir, 2001; Munday, 2001). Així doncs, l'objectiu del present treball és examinar com les decisions dels traductors influeixen en la representació de les identitats de gènere, i com aquestes decisions—intencionades o inconscients— són el producte d'ideologies i influeixen en la recepció d'un text en una llengua i cultura diferents.

Cal aclarir que al llarg del treball distingim els conceptes *gènere gramatical*, entès com a “categoria gramatical que en algunes llengües dona lloc a la distribució dels substantius en classes nominals, en funció d'un cert nombre de propietats formals que es manifesten per mitjà d'afixos flexius, de la concordança amb l'adjectiu o de la referència pronominal” (DIEC2);

identitat de gènere, entès com “sentiment de pertinença a un gènere determinat.(...) té a veure amb la identificació de les persones amb els rols que socialment s’atribueixen a homes i dones, independentment del gènere que se’ls va assignar en néixer segons les seves característiques biològiques” (Termcat), i *sexe biològic*, entès com “el conjunt de les peculiaritats bioquímiques, fisiològiques i orgàniques que divideixen els individus d’una espècie en mascles i femelles i fan possible entre ells, mitjançant els adequats processos de conjugació o fecundació, una periòdica modificació de la informació genètica” (DIEC 2). Dit això, aclarim que designem la identitat de gènere només amb el mot *gènere* sense especificar .

L’expressió lingüística del gènere emergeix com una resposta a la necessitat de visibilitzar les diverses identitats de gènere, inclosa la de les persones no-binàries. És per això que algunes autores consideren necessari elaborar un llenguatge inclusiu i no sexista amb marques de gènere o sense, segons proposta el model. La idea que la traducció amb perspectiva de gènere busca satisfer diverses necessitats— com la visibilització de la feminitat i les identitats no-binàries, la inclusió social i la superació del sexisme lingüístic— és una síntesi de diverses aportacions recents en l’àmbit de la lingüística, la traducció i els estudis de gènere. Així ho trobem en obres col·lectives amb caràcter de guia d’estil com *Guía de lenguaje para la inclusión de personas no binarias* (2023) i *Guia gramatical de llenguatge no-binari*, (2023). D’ara endavant, ens referim a aquesta segona com la *Guia*.

En l’apartat § 4.1, veurem que la intersecció entre la llengua i el gènere té una dimensió política que s’ha manifestat en un debat social sobre el model de llengua estàndard promogut per a la comunicació institucional i el món literari i científic. En aquest sentit, analitzarem les diferències entre els posicionaments de l’autoritat en matèria normativa —l’Institut d’Estudis Catalans (IEC)—, que considera que estratègies com el llenguatge no-binari “contravenen la gramàtica del català”, i les propostes lingüístiques de sectors del món LGBTIQ+ com la *Guia* i altres veus del món acadèmic, literari o institucional les quals, per altra banda, consideren que el llenguatge no-binari o inclusiu és un recurs essencial per a la protecció de drets fonamentals i el reconeixement de grups minoritzats.

L’elaboració de models de llengua relatius al gènere respon tant a una demanda social com a una responsabilitat professional i ètica dels creadors i usuaris de textos. Tenint en compte la diversitat de posicionaments descrita, és clar que traduir la diversitat de gènere implica plantar cara a qüestions complexes a les quals s’han donat respostes múltiples i sovint oposades. És en aquest context que neix el present treball. Ens endinsem en un àmbit relativament recent —de final dels anys setanta fins a la primera dècada del segle XXI (Cixous, 1975; Bassnet, 1980; Butler, 1990)—, però cada cop més rellevant: l’expressió de la identitat de gènere en les traduccions literàries del català a l’anglès. Aquest estudi parteix de la intersecció¹ entre la teoria de gènere i la traductologia, dues disciplines que, tot i compartir espais d’anàlisi no han cercat necessàriament de donar resposta a les mateixes preguntes, ni d’assolir objectius comuns.

El tema en qüestió és transcendent perquè, com defensen Simon (1996) i von Flotow (1997), la traducció no és només un procés lingüístic, sinó també un acte cultural i social. Les percepcions del gènere dins de la societat de recepció influeixen directament com es tradueixen determinades paraules i expressions (Katan, 1999). Per exemple, en algunes llengües i cultures pot haver-hi menys sensibilitat o més resistència a qüestions relatives al no-

binarisme, fet que pot portar els traductors a modificar —o “domesticar”— les seves traduccions per fer-les més “acceptables” o comprensibles per al públic, i que, per tant, pot afectar el significat original del text. A més, la tradició literària de la cultura en què s’empra cada llengua condiciona la manera com els lectors perceben les identitats de gènere en una traducció (Simon, 1996; von Flotow, 1997; Baker, 2006).

1.2 Hipòtesis de recerca

Aquesta investigació parteix de preguntes fonamentals sobre la natura ideològica del procés traductor, especialment en relació amb la construcció i transmissió de la identitat de gènere. En primer lloc, es qüestiona la possibilitat de traduir de manera completament imparcial, sense que hi intervinguin la ideologia o la personalitat del traductor. Es plantejarà també si la pràctica traductora pot ser neutra o si, pel contrari, cada tria de traducció està carregada d’una dimensió ideològica que influeix en la manera en què les identitats de gènere es manifesten i es perceben. Des d’una perspectiva contemporània, diversos autors han defensat que la traducció mai no és neutral. Segons Mona Baker (2006), la traducció està inevitablement entrellaçada amb qüestions de poder, ideologia i identitat. Això implica que cada decisió traductora reflecteix una posició, conscient o inconscient, sobre valors socials i culturals. Així mateix, s’aborden els límits i possibilitats de la traducció del gènere social. El treball parteix de la distinció entre sexe biològic i gènere com a construcció social, tal com estableix Judith Butler a *Gender Trouble* (1990), on afirma que el gènere no és una identitat fixa sinó un conjunt d’actes repetits i performatius. La traducció, per tant, esdevé un espai on aquesta construcció pot ser preservada, qüestionada o alterada.

Finalment, la recerca vol determinar quins recursos, tècniques i estratègies s’utilitzen per traduir identitats de gènere i si aquests procediments poden establir-se de manera sistemàtica o bé responen sempre a decisions puntuals adaptades a cada cas concret. En aquest marc, Hurtado Albir (2001) defineix les estratègies de traducció com a un conjunt de procediments individuals, conscients o inconscients, verbals o no verbals, interns (cognitius) i externs, que el traductor empra per resoldre els problemes que sorgeixen durant el procés traductor i millorar-ne l’eficàcia segons les necessitats. Això posa en relleu tant la naturalesa flexible i contextual d’aquestes estratègies com el paper clau del traductor en la presa de decisions traductològiques.

Així doncs, a partir de les qüestions recentment plantejades, a continuació exposem les hipòtesis que guien aquest treball. En primer lloc, la hipòtesi que traducció no és una activitat neutra; fins i tot en absència d’una intenció explícita, la subjectivitat i ideologia del traductor s’hi manifesten inevitablement, condicionant la manera com es reproduïxen les identitats de gènere, tal com von Flotow (1997) defensa la idea que el traductor sempre parteix d’un punt ideològic determinat, i tota traducció és una reescriptura que reflecteix una visió concreta del gènere i del poder.

En segon lloc, la hipòtesi que la traducció del gènere social comporta reptes semàntics, culturals i ideològics que sovint passen desapercibuts. Així mateix, el criteri de “necessitat” de traduir el gènere està condicionat per normes socials i expectatives culturals. Tal com afirma Simon

(1996), aquestes normes poden conduir el traductor a invisibilitzar o domesticar expressions de dissidència de gènere.

En tercer lloc, la hipòtesi que les estratègies indirectes (com la neutralització o el gènere gramatical genèric) són insuficients quan el gènere no-binari es manifesta de forma explícita en el text font i en aquests casos cal una intervenció activa per part del traductor, que impliqui decisions creatives i ideològicament significatives.

En quart lloc, la hipòtesi que quan el text original manté una ambigüitat deliberada sobre el gènere, com en el cas de l'obra *The Left Hand of Darkness* d'Ursula K. Le Guin (1969), el llenguatge no-binari indirecte pot esdevenir l'únic recurs viable per mantenir aquesta ambivalència, tot i que pot generar fricció en sistemes lingüístics amb gènere gramatical binar, com el català.

En darrer lloc, la hipòtesi que encara que moltes estratègies traductores per representarel gènere són contextuals, és possible identificar patrons o procediments generalitzables, com l'adaptació, la modulació, la compensació o l'amplificació. Segons Hurtado Albir (2001), aquestes estratègies poden ser sistematitzades per millorar la coherència i l'eficàcia del procés traductor. Tanmateix, en ocasions, aquestes estratègies poden resultar insuficients per a la traducció de llenguatge sense marca de gènere en llengües amb sistemes gramaticals de flexió binària.

En conjunt, aquestes hipòtesis condueixen el fil conductor del marc teòric i interpretatiu que guiarà l'estudi de cas que es desenvolupa en aquest treball. Es parteix de la idea que la traducció no només transmet continguts lingüístics, sinó que també opera com una pràctica cultural i ideològica, especialment significativa quan es tracta de representar identitats de gènere no normatives. L'anàlisi comparativa dels fragments de les obres seleccionades permetrà contrastar aquestes hipòtesis, observar fins a quin punt es confirmen i aportar dades que contribueixin a una reflexió crítica sobre el paper del traductor davant del xoc cultural i els estereotips de gènere.

1.3 Metodologia

La metodologia emprada en aquest treball combina l'anàlisi teòrica amb l'estudi empíric de textos traduïts. Utilitzarem dues tècniques principals, d'una banda, l'anàlisi crítica contrastiva de fonts teòriques i, d'altra banda, l'aplicació de la lingüística de corpus a la traductologia, concretament mitjançant l'estudi d'un corpus paral·lel de traducció.

En relació amb l'anàlisi crítica contrastiva, una part fonamental d'aquest treball consisteix en la lectura i comparació crítica de diverses aportacions teòriques provinents del camp de la traductologia, els estudis de gènere i la lingüística aplicada. S'han seleccionat obres clàssiques que aborden la noció d'equivalència, la figura del traductor com a agent ideològic, i la manera com es representa o s'invisibilitza el gènere social en el procés de traducció. Autors com Hurtado Albir (2001), Baker (2006), von Flotow (1997), Simon (1996) i Butler (1990) ofereixen marcs conceptuals diversos que permeten analitzar els conflictes ideològics i

lingüístics que emergeixen quan es tradueixen identitats de gènere no-binàries. Aquest contrast teòric proporciona les bases per formular les hipòtesis i interpretar les dades del corpus.

Pel que fa a la lingüística de corpus, una metodologia que permet observar de manera més empírica els usos lingüístics dins d'un conjunt definit de textos. En aquest estudi s'ha elaborat un corpus paral·lel de traducció, és a dir, un conjunt de textos originals en una llengua (anglès) i les seves corresponents traduccions en una altra llengua (català), que permeten una comparació directa entre les dues versions. L'objectiu és analitzar com s'han traduït determinades construccions lingüístiques o estratègies discursives relacionades amb el gènere, així com detectar patrons, omissions o reinterpretacions significatives. Els criteris per a la selecció de les obres que formen part del corpus han estat: *a)* la presència explícita o implícita d'identitats de gènere no normatives o ambigües en el text original que posen en qüestió la normativitat del binarisme de gènere i permet observar les estratègies de traducció davant la indeterminació o ambigüïtat de gènere; *b)* la rellevància ideològica de l'obra dins dels estudis feministes o queer i, *c)* la disponibilitat d'una traducció oficial al català. Així doncs, aquest enfocament metodològic permet analitzar amb rigor si les traduccions contribueixen a mantenir, transformar o suprimir les representacions de gènere contingudes en el text original, i fins a quin punt aquestes respostes traductores estan condicionades per factors culturals, lingüístics i ideològics.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

L'estudi del gènere en l'àmbit de la traducció ha esdevingut en les darreres dècades, com bé s'ha esmentat anteriorment, un camp d'anàlisi interdisciplinari on conflueixen la teoria feminista, els estudis queer i la lingüística aplicada. Aquesta secció inclou un recull de les principals aportacions teòriques que han contribuït a configurar un marc conceptual per a l'anàlisi de la traducció des d'una perspectiva de gènere, amb especial èmfasi en la noció d'equivalència.

2.1 Teories sobre el gènere i traducció

El llibre *Espais de frontera. Gènere i traducció* de Godayol (2001) aborda la relació entre gènere i traducció des d'una perspectiva postestructuralista. L'autora emprà el concepte d'espais de frontera per descriure llocs físics i simbòlics on es creuen cultures, ideologies i perspectives, considerant-los com àmbits que, tot i ser espais d'exclusió, també ofereixen oportunitats per crear nous significats i desafiar narratives dominants. L'obra se centra a explicar com el feminisme, la ideologia i la desconstrucció han influït en la pràctica de la traducció. Amb exemples com les traduccions de Sandra Cisneros, Godayol explora el paper de les traductores com a agents actives que poden reinterpretar textos originals, subvertint normes patriarcals i proposant lectures transformadores. Aquest enfocament interdisciplinari posiciona el llibre com una contribució clau en els estudis de traducció i gènere, destacant la capacitat de la traducció per reconèixer i donar veu a identitats marginals o invisibilitzades.

Godayol fa ús de la metàfora "espais de frontera" per descriure àmbits simbòlics en què es creuen i interactuen les llengües, les cultures i els gèneres els quals són, alhora, espais

d'exclusió i àmbits a partir dels quals es poden qüestionar i transformar les normes socials establertes. Basant-se en teories postestructuralistes, Godayol analitza com la traducció no només transmet significats, sinó que els modela segons les ideologies de la traductora i el context cultural de recepció. Aquest enfocament ajuda a visibilitzar els biaixos i les omissions dels textos originals i traduïts. Amb exemples pràctics, com traduccions d'autores com Sandra Cisneros, el text il·lustra com la traducció pot representar les identitats de gènere. Godayol defensa la traducció com una eina de resistència cultural i un mitjà per donar visibilitat a narratives feministes i inclusives'.

Godayol explora com diferents idiomes i cultures aborden les qüestions de gènere en la traducció, i posa èmfasi en les dificultats i oportunitats que plantegen llengües amb estructures que marquen el gènere gramatical (com el català, el francès o el castellà), en comparació amb llengües amb menys marques de gènere gramatical (com l'anglès). La seva anàlisi fa paleses les diferències entre les traduccions fidels —que mantenen l'essència del text original tot ignorant les característiques de gènere— i les traduccions influenciades pel context cultural que permeten innovacions en què apareixen valors inclusius a través de l'anàlisi d'autores xicanes, com Sandra Cisneros. La comparació de visions plantejada per Godayol no només vol subratllar les diferències entre enfocaments, sinó que també demostra com el context sociocultural i ideològic afecta profundament el procés traductor.

Godayol denuncia la suposada “neutralitat” de la traducció, que considera una fal·làcia perquè totes les decisions traductores són ideològiques, alhora que emfatitza com la traducció sovint esdevé un instrument de reforç de les jerarquies de gènere en lloc de subvertir-les. Així mateix critica que al llarg de la història les traduccions han esborrat veus femenines i altres identitats de gènere i, en aquest sentit, subratlla la falta de reconeixement de les traductores. Finalment, assenyala la resistència de la traducció davant l'idea d'adoptar un llenguatge inclusiu, raó per la qual se segueixen perpetuant estereotips, i es mostra partidària de prioritzar la justícia social i l'equitat de gènere abans que l'absoluta fidelitat al text original.

2.2 La noció d'*equivalència traductora* en relació amb el gènere

La traducció es considera tant un acte lingüístic com cultural, així, és un procés influenciat per valors i ideologies del traductor (Venuti 1995, Baker 2006, Bassnet 1980, Lefevere 1992 i Hatim i Mason 1990). Les diverses perspectives sobre la traducció coincideixen a negar-ne la neutralitat absoluta, però divergeixen a l'hora d'abordar tensions ideològiques respecte a la diversitat de gènere i, per tant, també pel que fa a la inclusió d'innovacions morfològiques, neologismes, nova fraseologia, etc., emprades, per exemple, per caracteritzar personatges no binaris. En aquest treball, s'exploraran les coincidències i conflictes entre aquestes visions per analitzar com influeixen en la traducció actual.

La idea d'una traducció neutra ha estat qüestionada des de punts de vista diversos. Venuti (1995) proposa la noció de *visibilitat* del traductor i subratlla que el traductor és sempre present, fins i tot quan intenta ser “invisible”. Argumenta que la traducció no pot ser neutra perquè sempre reflecteix una selecció de valors, una comprensió personal i una perspectiva cultural.

La possibilitat de traduir sense personalitat o ideologia planteja un problema complex i àmpliament debatut dins de la traductologia i els estudis de gènere. Els traductors exerceixen el paper de mediadors entre llengües i cultures i, com a tals, hi influeixen inevitablement, tant

de manera conscient com inconscient. Elements com la personalitat, la ideologia i les influències socials i polítiques del traductor queden reflectits en la tasca traductora. A més, cal prendre en consideració que el traductor no només transposa significats, sinó que també transmet un conjunt de pràctiques culturals. Per tant, la primera qüestió de recerca que ens ocupa és la factibilitat de les traduccions mancades de traduir personalitat o ideologia en relació amb el gènere.

Des d'una altra perspectiva, Baker (2006) explora la “lingüística de la traducció”, una etiqueta que emprà per destacar que la traducció és un procés prenyat d'ideologies. Així, els traductors a cada tria modelen el significat i la percepció del text, amb la qual cosa hi involucren la seva subjectivitat. D'altra banda, Hatim i Mason (1990) argumenten que una traducció no és mai neutra perquè sempre està influenciada per la “comunitat discursiva” en què es produeix. En aquest sentit, la presència d'ideologies de gènere en la traducció és particularment rellevant en textos contemporanis que aborden identitats no-binàries i transsexuals, perquè les decisions dels traductors poden influir profundament en la manera en què aquestes identitats es perceben en les cultures de destinació.

Lefevere (1992) també planteja que la traducció és per força un acte de *rewriting* (reescriptura), i que cada traducció és una reconfiguració d'un text original influïda per les condicions socioculturals del moment i pel marc ideològic de qui tradueix. En consonància amb aquest punt de vista, diversos autors afirmen que l'intent de traduir sense imposar una ideologia personal és gairebé una quimera. Bassnett (2002) suggereix que la traducció no pot ser mai objectiva o apolítica, ja que tot acte de traducció està situat en un context sociocultural que afecta les decisions que pren el traductor. De manera semblant, Baker (2018) fa èmfasi en la visibilitat de la ideologia en la traducció, especialment en el context de la traducció de textos polítics i socials. La traducció no es pot entendre com un simple acte lingüístic, sinó com un acte de poder en què les eleccions dels traductors responen a determinades ideologies.

2.3 Teories feministes de la traducció (i de la traducció feminista)

En el context dels estudis culturals, on un camp d'estudi multidisciplinari es fonamenta en un nou enfocament sobre la cultura, la reflexió sobre l'intercanvi cultural implica també reflexionar sobre la dominació i l'apropiació per la força: en aquest procés, algú perd, algú guanya” (Said 1996 [1994]: 305). La traducció es concep com una pràctica cultural carregada de continguts ideològics i es presenta com una eina de resistència i subversió davant dels discursos hegemònics i la supremacia de les cultures dominants.

La intersecció entre els feminismes i els estudis de traducció al Canadà donen lloc a una escola traductològica que proposa una nova definició del paper de la traductora literària. Aquesta escola es basa en les perspectives francesa i saxona i se centra en les escriptores quebequeses dels anys vuitanta que critiquen la misogínia del llenguatge patriarcal i busquen crear una cultura literària feminista. Així, busquen articular noves vies d'expressió per

desmantellar la càrrega patriarcal del llenguatge i de la societat. En l'última dècada, aquest fenomen ha estat objecte de reflexió dins la teoria de la traducció, amb escrits clau com els de Simon (1996), von Flotow (1997) i África Vidal-Claramonte (2004), que aborden la relació subversiva i política de les traductores amb l'autoria i el coneixement.

Tant Arrojo (1994) com Vidal-Claramonte (2004) sostenen que les teories feministes més radicals cauen en el mateix error que els discursos dominants i converteixen la traducció en una activitat tan o més violenta que la que volen suplantar. En definitiva, es converteixen en una altra mena de centres de poder alternatius, on el subjecte traductor no pot deixar de repetir l'acte de colonització que és construir una subjectivitat diferent. Encara que Simon (1996) i von Flotow (1997) insisteixen que aquestes traduccions no són més acceptables que les traduccions i significants patriarcal que intenten desconstruir, també apunten que són legítimes ateses les contingències polítiques i socials en les quals es construeixen.

Així doncs, les escriptores feministes quebequeses dels anys vuitanta comparteixen el propòsit de desmuntar el llenguatge patriarcal que les empresona i portar a la visibilitat la seva veu tants anys disfressada per fal·làcies discursives. Denuncien l'ús de la terminologia sexuada i sexista pel que fa a la representació de les dones en la traducció, l'absència d'obres d'autoria femenina que havien quedat "perdudes" en el patriarcat, on el cànon dominant atorga prioritat, per sistema, a uns autors privilegiats, així com, les traduccions de llibres feministes, el sentit original dels quals era distorsionat, desvirtuat i finalment, incorporat a la ideologia dominant patriarcal. A partir d'aquest propòsit neixen diferents alineacions teòriques. La més rellevant, liderada per Brossard, se centra en l'estudi i la desconstrucció de l'etimologia del vocabulari tradicional. Es tracta de descriure les experiències, les pors, els silencis, els anhels i les utopies de les dones i expressar-los amb un nou llenguatge. Com sosté Brossard (Flotow, 1991, 72), el que realment s'intenta escriure és "allò inèdit", allò que no es pot dir amb el llenguatge convencional.

Influïdes pel desconstruccionisme i l'avantguardisme, visibilitzen la seva veu en els textos que tradueixen, utilitzant estratègies que subverteixen les normes de gènere. Aquestes estratègies, com la suplementació lingüística, el hijacking i les notes a peu de pàgina, permeten esborrar la marca de gènere masculí i mostrar com la traducció pot fer visible o invisible la marca del gènere en un text. Les pràctiques traductores de l'escola canadenca busquen desfer-se de la suposada neutralitat del gènere masculí, transformar el llenguatge patriarcal, reivindicar una subjectivitat en femení i fer conscients als lectors/es tingui present que es troben davant una traducció.

Una de les estratègies consisteix en la dessexualització, és a dir, la neutralització de l'ús del masculí com a genèric en la llengua, incorporant també la marca del gènere femení. Es tracta, per exemple, de substituir formes genèriques per altres que incloguin tant el masculí com el femení. La feminització, en canvi, implica estratègies més subversives, com l'eliminació de termes i imatges pejoratives cap a les dones, la reinterpretació de paraules existents i la creació de neologismes per expressar les experiències femenines. D'altra banda, les notes a peu de pàgina, juntament amb els prefacs i les introduccions, no només justifiquen les

decisiones de les traductores, sinó que també influeixen la construcció del text. En lloc de reforçar jerarquies textuais establertes, obren un debat sobre els discursos culturals. Les notes busquen aconseguir dos objectius: construir un significat que reflecteixi el gènere femení i proporcionar referències intertextuals que permetin comprendre la complexitat dels sentits i desitjos presents en tota textualitat, feminista o no.

A banda de l'intervencionisme de la desexuació, la feminització i les notes a peu de pàgina, la textualitat de les traductores feministes canadenques sovint ve marcada tipogràficament. No tan sols la traductora introdueix guions, guionets, majúscules, parèntesis i/o cometes, sinó que també fa ús de la cursiva i la negreta per emfatitzar alguna significació o ressaltar el doble sentit dels termes. En resum, aquest enfocament és un intent de reconstruir el discurs literari des d'una perspectiva feminista, promovent l'autonomia i la visibilitat de les dones en el món de la traducció i la literatura.

3. MARC TEÒRIC

3.1 Fonaments filosòfics i polítics

3.1.1 Els corrents feministes

La traducció amb perspectiva feminista s'inscriu clarament en el debat entre la proposta universalista de Simone de Beauvoir (1949) i les postures diferencialistes, ja que, aborda qüestions sobre com les llengües, i per extensió les traduccions, perpetuen o desafien les estructures de poder patriarcals, alhora que explora la possibilitat d'incorporar-hi visions diverses i sovint invisibilitzades en els textos traduïts. En casos pràctics, una traducció curiosa amb el gènere femení, com en textos filosòfics o literaris de Beauvoir, s'usen formes de llenguatge amb la voluntat de marcar la feminitat o es respecten els usos del femení quan s'expressa l'experiència particular de les dones. En canvi, en les traduccions amb perspectiva diferencialista, s'opta per conservar els jocs de paraules, les repeticions i els matisos poètics del text original, en lloc d'adaptar-les a una estructura més universal de lectura.

Beauvoir és una figura clau en la teoria feminista, especialment amb la seva obra *El segon sexe* (1949), en la qual critica el model patriarcal que defineix la dona com "l'altre" en relació a l'home, i defensa que la condició femenina no és més que una construcció social: "No es neix dona, s'arriba a ser-ho" (Beauvoir, 1949).

Beauvoir (1949) amb la seva crítica al model patriarcal d'home-ésser humà universal, estableix una base per al feminisme que busca desnaturalitzar les categories de gènere. Així, aquest fet queda reflectit en la traducció com a eina que sovint ha perpetuat aquesta universalització masculina; el llenguatge genèric masculí es tradueix o s'interpreta com a representació de tothom, invisibilitzant les experiències de les dones i altres grups marginats.

La filosofa planteja al pròleg d'*El segon sexe* les preguntes "Què és una dona?" i "Què significa ser dona?", qüestionant les respostes històriques insatisfactòries i el persistent problema.

Segons Beauvoir, en la societat, l'home i la dona no es perceben com a iguals o simètrics: l'home és considerat el positiu i el neutre, representant el "gènere humà", mentre que la dona és vista com una mancança, un "home fallit" o un ésser secundari. L'home es defineix com el *subjecte*, l'*absolut*, mentre que la dona és l'*alteritat*, un ésser relatiu entès només en relació amb l'home.

El concepte d'*alteritat*, central en el pensament de Beauvoir, implica que un col·lectiu només es defineix a si mateix en oposició a un "altre", percebut com estrany i negatiu, fet que genera hostilitat i voluntat de dominació. Això és aplicable a grups com els estrangers, jueus, negres o indígenes, però també a les dones respecte als homes. Aquesta relació d'*alteritat* porta sempre al domini, però pot acabar generant conflictes que provoquen la seva dissolució, com en el cas dels proletaris i capitalistes. No obstant això, Beauvoir observa que les dones no han protagonitzat un conflicte similar amb els homes ni han reclamat reciprocitat. Per això es pregunta: per què les dones no s'han rebel·lat? D'on prové la seva submissió?

Beauvoir dubta que, fins i tot al segle XX, les dones puguin generar un conflicte o oposició capaç de transformar les relacions entre els sexes. Malgrat això, mostra interès pel futur de les dones i analitza els canvis socials contemporanis, preguntant-se si l'augment de dones treballant i vivint de manera independent podria anunciar un nou temps en les relacions de gènere. Beauvoir es distancia del feminisme tradicional, argumentant que els textos en defensa de les dones sovint han quedat atrapats en polèmiques superficials sobre la seva superioritat o inferioritat, sense arribar a l'arrel del problema. Això la porta a plantejar-se dues preguntes fonamentals: "Com hem de plantejar la qüestió? I qui som per plantejar-la?". En aquest sentit, considera que la tasca no es pot confiar als homes, ja que generalment no són fiables. Tot i que reconeix que les dones estan en millor situació per abordar el problema perquè el viuen de prop, adverteix que no totes poden fer-ho de manera adequada. Les dones que se senten incòmodes o perjudicades per la seva condició femenina podrien perdre l'objectivitat necessària per tractar una qüestió tan complexa, carregada de tensions entre els sexes.

Les teories diferencialistes, defensades per autores com Irigaray (1977), Cixous (1975) o Kristeva (1974), es focalitzen en la reivindicació de la diferència femenina com un element clau per transformar les relacions de poder i la manera de concebre el món. Aquestes pensadores defensen que les dones tenen maneres úniques i valuoses de pensar, sentir i relacionar-se amb el món, les quals han estat desconsiderades per una cultura patriarcal que ha privilegiat el model masculí. L'objectiu principal de les propostes diferencialistes és revalorar aquestes diferències, afirmant que les dones no haurien d'assimilar-se al model universal masculí, sinó reivindicar la seva pròpia identitat i experiència. La diferència femenina és vista com una font de riquesa cultural i pluralitat, i no com una limitació, que ofereix formes alternatives d'entendre i viure la realitat.

En aquest sentit, les autores diferencialistes critiquen la idea d'una raó universal i neutra, que consideren una construcció masculina. Afirmen que no existeix un pensament desarrelat o objectiu, sinó que tot està condicionat per l'experiència i la perspectiva de qui el genera. Aquesta crítica al model universalista posa en evidència com la perspectiva masculina ha silenciado històricament visions com la femenina. Reivindiquen també valors tradicionalment associats a les dones, com la cura, la intuïció o la corporalitat, no com a trets inferiors, sinó

com a formes legítimes de coneixement i existència que poden enriquir la societat. Així, les diferències entre homes i dones, que han estat reprimides o menystingudes pel pensament patriarcal, són considerades per aquestes teòriques com una oportunitat per construir una cultura més inclusiva i plural.

Irigaray (1977), mitjançant el concepte de falologocentrisme, denuncia l'aliança entre el falocentrisme —el domini masculí— i el logocentrisme —la supremacia de la raó— que ha invisibilitzat les dones, i les ha definides com mancances o reflexos de la masculinitat. El feminisme d'Irigaray no busca la igualtat entesa com l'assimilació al model masculí, sinó que proposa reconèixer i celebrar les diferències entre homes i dones, no només biològiques, sinó també en la manera de relacionar-se amb el món, el llenguatge i la cultura. Irigaray (1977) també defensa la necessitat d'un nou contracte social que reconegui la diferència sexual com a principi organitzador, garantint a les dones espais simbòlics propis i una participació activa en la cultura. Les seves idees continuen sent fonamentals per repensar les relacions de poder i construir una societat més inclusiva i diversa.

Amb l'arribada de la crisi de les grans construccions modernes i autors com Berman (1982), que argumenten que la modernitat no és una realitat fixa sinó un procés de canvi constant que genera tensions i contradiccions, el feminisme d'aleshores es veu afectat, doncs, es qüestionen les identitats fixes, l'universalisme i els relats totalitzadors sobre el progrés.

En resum, les propostes diferencialistes conviden a repensar la relació entre els sexes des d'una perspectiva que no només reconegui les diferències, sinó que les celebri com un element essencial per a una societat més rica i diversa.

3.1.2 La teoria queer

La connexió entre els estudis de traducció i els estudis queer rau en els elements que comparteixen: moviment, transformació i distanciament d'un punt fix. Des d'un punt de vista etimològic, l'arrel indoeuropea de queer, *twerkw*, significa “a través de”, i ha donat lloc a termes com *quer* en alemany (*traverse*), *torquere* en llatí (‘torçar’), i *athwart* en anglès. De manera similar, el terme traducció prové de l'antic francès o del llatí *translatio(n)* que significa “portat a través de”, una etimologia que evidencia l'afinitat conceptual entre ambdues nocions (The Routledge Handbook, 2020).

Butler (1990) qüestiona la idea que el gènere i el sexe siguin categories fixes. A través d'una perspectiva posestructuralista i influïda per Foucault i Nietzsche, Butler argumenta que el gènere no és una realitat biològica prèvia, sinó una construcció performativa: és a dir, té lloc mitjançant una sèrie d'actes reiteratius regulats per normes socials i discursos de poder. Així, Butler posa en dubte les dicotomies universals que structuren el discurs sobre el gènere. Això implica que allò que es considera “natural” en relació amb el sexe no ho és realment, sinó que és una construcció cultural. També, fa ús del drag com a qüestionant del gènere, així, demostra que el gènere és una performance, una sèrie de gestos i pràctiques repetides que creen la il·lusió d'una identitat estable. Evidencia que el drag no imita el gènere sinó que el gènere mateix és una imitació sense un original autèntic.

Defensa que categories com “dona” o “femení” son inestables i depenen de les relacions socials i discursives. És a dir, no hi ha una “essència” femenina prèvia a la cultura, sinó que el que

entenem per “dona” és el resultat d’un procés històric i polític que regula com es construeixen aquestes identitats. Per últim, critica la política feminista basada en identitats fixes; si la identitat és una construcció social i no una essència fixa, llavors el feminisme hauria de replantejar la seva estratègia política. Butler (1990) proposa que, en lloc d’intentar marcar una identitat de dona universal sobre la qual basar el moviment feminista, caldria centrar-se en una crítica radical sobre com es construeixen i es regulen aquestes identitats. En definitiva, Butler (1990) defensa que el gènere no és un fet natural sinó un resultat de normes socials i discursos de poder, i que el feminisme hauria de deixar de buscar una identitat fixa i comuna per a totes les dones i, centrar-se en una anàlisi crítica dels mecanismes que construeixen i regulen la identitat de gènere.

Així, Butler reprèn i desenvolupa les idees de Foucault a *The History of Sexuality* (1976) aplicant-les al gènere i la identitat. Defensa que tant el gènere com la sexualitat són construccions socials regulades pel poder però també susceptibles de ser transformades. Mentre Foucault (1976) estudia com la sexualitat ha estat controlada a través de discursos mèdics i institucionals, Butler (1990) amplia aquesta crítica al gènere, argumentant que no és una essència natural sinó una actuació reproduïda per normes socials. Ambdós autors comparteixen la idea que tant el gènere com la sexualitat no són fenòmens naturals sinó construccions que poden ser desafiaments i eines de transformació social.

Així mateix, Preciado (2008) segueix la línia de pensament de Butler sobre el gènere com a construcció i una performance, però afegeix que aquesta construcció es manté a través d’un control tecnològic i econòmic. Segons Preciado, trencar amb la dualitat de gènere no és només una qüestió política, sinó també una qüestió material i biotecnològica. Així doncs, si una obra originalment presenta personatges no -binaris, la seva traducció ha de preservar-ne la identitat per evitar una imposició normativa que els invisibilitzi o els redueixi a categories binàries. Alterar aquesta representació implicaria reforçar la invisibilització de les identitats no normatives restringir les formes legítimes d’existència més enllà del binarisme de gènere.

3.2 La traductologia

Per tal d’evitar possibles equívocs, convé iniciar aquest estudi establint una distinció clara entre els conceptes de traducció i traductologia.

La traducció és una habilitat de caràcter pràctic, un saber fer que consisteix en la capacitat de dur a terme el procés traductor de manera eficaç, que resol i enfronta adequadament els problemes que sorgeixen en cada situació específica. Així doncs, més que un coneixement teòric, la traducció s’ha d’entendre com un coneixement operatiu tal com el defineix Anderson (1983) en la seva distinció entre coneixement declaratiu (saber què) i coneixement procedimental (saber com). En aquest sentit, el domini de la traducció s’adquireix principalment mitjançant la pràctica continuada i l’experiència acumulada (competència traductora).

Per contra, la traductologia és la disciplina que s’ocupa de l’estudi sistemàtic de la traducció. Es tracta, doncs, d’un coneixement teòric sobre la pràctica traductora. La traductologia es configura com una disciplina científica que, per tal d’abordar amb rigor la complexitat del fet traductor, ha d’establir connexions amb altres camps del saber (Hurtado Albir, 2001).

Tot i la seva trajectòria encara relativament recent, la traductologia ha anat consolidant un conjunt de conceptes clau que resulten fonamentals per a l'anàlisi del fenomen traductor i que, progressivament, han substituït el que durant segles havia estat el concepte central en l'estudi de la traducció: la noció de fidelitat. Entre aquestes noves nocions destaquen la qüestió de l'equivalència traductora, la invariable traductora, la unitat de traducció, el mètode traductor, les tècniques de traducció, les estratègies traductores, els problemes de traducció i els errors de traducció (Hurtado Albir, 2001).

Es tracta de conceptes transversals i recurrents dins del marc traductològic, que, malgrat tenir una història més aviat recent, han estat àmpliament discutits i matisats. La seva definició i abast depèn en gran mesura del model teòric des del qual es concep la traducció, fet que ha generat una diversitat d'enfocaments i posicionaments entre els diferents autors.

La traductologia contemporània ha permès l'aparició i sistematització d'aquest conjunt de nocions, les quals contribueixen de manera decisiva a una anàlisi més precisa i articulada del fet traductor. Tots aquests conceptes estan estretament interrelacionats i operen de manera complementària en la definició i descripció del procés traductor. Amb tot, cal assenyalar que la noció d'equivalència continua essent el nucli central que estructura i dona sentit al funcionament de la resta (Hurtado Albir, 2001).

3.2.1 Les teories universalistes de l'equivalència

Al llarg de la història, la fidelitat ha estat considerada el concepte central en l'estudi de la traducció, entesa com el vincle entre el text original i la seva traducció. Tradicionalment s'ha associat amb la traducció literal i s'ha oposat a la llibertat traductora, però aquesta dicotomia ha estat qüestionada per diversos autors contemporanis. Segons Hurtado Albir (1990), la fidelitat no hauria d'equiparar-se amb una correspondència formal, sinó que ha de centrar-se en la transmissió del sentit, tenint en compte tres dimensions fonamentals: la subjectivitat del traductor, la historicitat del context i la funcionalitat de la traducció.

Amb l'evolució de la traductologia, la noció de fidelitat ha anat cedint espai a altres conceptes més específics, com ara l'equivalència traductora, la invariable i el mètode traductor, que permeten analitzar el procés traductiu amb més precisió (Hurtado Albir, 2001).

Així, després d'analitzar la noció de fidelitat, cal abordar un altre concepte fonamental en traductologia: l'equivalència traductora. Es tracta d'un dels temes més debatuts dins la disciplina, ja que la seva definició varia segons l'enfocament teòric adoptat.

Tots els estudiosos de la traducció recorren, d'una manera o altra, al concepte d'equivalència per descriure el procés traductor. Tanmateix, aquesta noció no és unívoca, i ha donat lloc a interpretacions diverses. Per a Vinay i Drabernet (2007), l'equivalència és simplement un procediment de traducció. En canvi, Nida (1959) la considera el principi fonamental, i defensa que la traducció ha d'aconseguir l'equivalent més natural possible en la llengua d'arribada. Jakobson (1959), per la seva banda, subratlla que l'equivalència és el nucli del llenguatge i un eix central dins de la lingüística. Finalment, Catford (1965/1970:39) defineix l'equivalència

com el problema essencial de la traducció, ja que el seu objectiu és trobar elements equivalents en la llengua meta.

Segons Rabadán (1991), l'equivalència és una noció dinàmica, funcional i relacional, present en tota parella de textos i condicionada per normes de caràcter sociohistòric. Aquesta definició reforça la idea que l'equivalència no es limita a l'aspecte lingüístic, sinó que inclou factors com el context comunicatiu, el destinatari i la finalitat de la traducció. En aquest sentit, l'equivalència esdevé una eina fonamental per entendre la relació entre el text original i la seva traducció, tot tenint en compte no només la forma, sinó també la funció i el context en què es produeix la comunicació traductora.

Segons Hurtado Albir (2001), la noció d'equivalència traductora presenta un caràcter relatiu, dinàmic i funcional, ja que depèn del context comunicatiu, del tipus de text i de la finalitat de la traducció. En un principi, l'equivalència s'entenia només des d'un punt de vista lingüístic, sense considerar el context. Jakobson (1959) en va aportar una visió més àmplia, afirmant que el traductor ha de recodificar el missatge del text original utilitzant un codi lingüístic diferent en la llengua d'arribada. Malgrat les diferències entre sistemes lingüístics, sosté que qualsevol missatge es pot transmetre en qualsevol llengua, ja que la comunicació pot superar les barreres formals. Així, l'objectiu no és tant mantenir les unitats lingüístiques, sinó preservar el sentit del missatge.

Per a Vinay i Darbelnet (2007), en canvi, l'equivalència és un procés de traducció que busca expressar la mateixa situació que l'original, però amb una formulació completament diferent. Aquesta equivalència parteix de la situació comunicativa i requereix solucions estructurals i estilístiques pròpies de cada llengua.

D'altra banda, Nida (1964) introdueix la distinció entre equivalència formal i equivalència dinàmica. L'equivalència formal intenta respectar la forma lingüística del text original, i s'aproxima a una traducció literal. Tanmateix, aquest tipus d'equivalència és poc habitual, ja que les diferències culturals dificulten la comprensió del missatge per part del receptor. La equivalència dinàmica, en canvi, busca produir en el lector original, adaptant el text als codis culturals i comunicatius de la llengua meta.

En conjunt, aquestes aportacions mostren que la noció d'equivalència ha evolucionat des d'un enfocament estrictament lingüístic cap a una visió funcional i comunicativa, molt més útil per descriure les decisions traductores en contextos reals (Hurtado Albir, 2001).

3.2.2 La perspectiva postmoderna: la inviabilitat de l'equivalència unívoca

En el marc de la traductologia contemporània, la perspectiva postmoderna suposa una ruptura amb els models tradicionals que consideraven la traducció com un procés neutral de transmissió de significats. Un dels punts centrals d'aquest gir postmodern es la negació de la viabilitat de l'equivalència unívoca, és a dir, la idea que es pot establir una correspondència única, directa i fidel entre el text d'origen (TO) i el text meta (TM).

Autors com Susan Bassnett i Lefevere son rellevants en la formulació d'aquesta crítica. En la seva obra conjunta, *Translation, History and Culture* (1990), defensen que tota traducció és una forma de reescriptura condicionada per factors ideològics, polítics, culturals i històrics, i que per tant no existeix una traducció neutral ni objectiva. Aquesta visió s'oposa a la concepció clàssica de l'equivalència com a objectiu central de la traducció.

Segons aquesta perspectiva, la traducció és una activitat interpretativa, on el traductor exerceix un paper actiu, transformador i inevitablement subjectiu. Bassnet i Lefevere posen l'èmfasi en el fet que el traductor forma part d'un sistema cultural que condiona la seva lectura del TO i la seva producció del TM. Així, la traducció esdevé una operació de manipulació cultural, on es reinterpreten i s'adapten els textos segons els valors, normes i interessos de la cultura receptora.

Aquest enfocament posa en relleu la pluralitat de possibles traduccions per a un mateix text, cadascuna amb intencions, contextos i efectes diferents. Això implica que no hi ha una única traducció "correcta" o "equivalent", sinó que la traducció s'entén com una pràctica oberta i interpretativa.

Així, la perspectiva postmoderna afirma que l'equivalència unívoca no és viable, perquè parteix d'una visió essencialista del llenguatge i ignora el caràcter culturalment construït i ideològic de qualsevol acte de traducció. Amb aquest enfocament, Bassnet i Lefevere conviden a entendre la traducció no com una mera còpia, sinó com una forma activa de protecció cultural i discursiva, que cal analitzar dins del seu context històric i ideològic.

3.2.3 Les estratègies de traducció

Les estratègies de traducció, segons la traductòloga Hurtado Albir, són: "los procedimientos individuales, conscientes y no conscientes, verbales y no verbales, internos (cognitivos) y externos utilizados por el traductor para resolver los problemas encontrados en el proceso traductor y mejorar su eficacia en función de sus necesidades específicas". Aquest enfocament destaca el caràcter actiu i flexible del traductor, que escull recursos en funció de les dificultats que presenta el text, la funció comunicativa i el públic receptor.

En textos amb alta càrrega cultural o ideològica, especialment pel què fa a la representació del gènere, aquestes estratègies tenen un paper fonamental en la resolució de problemes interpretatius i en la presa de decisions traductològiques. Com apunta la mateixa autora: "Las estrategias están en relación directa con la resolución de problemas, interactuando con el conocimiento general del traductor. En este sentido, las estrategias están muy implicadas en el desarrollo del proceso traductor ya que desempeñan un papel fundamental en las operaciones de resolución de problemas y en los procesos de toma de decisiones" (Hurtado Albir, 2001). Aquesta perspectiva és especialment rellevant a l'hora de la gestió del xoc cultural i la reproducció d'estereotips de gènere en la traducció. El fet de mantenir patrons sexistes a través

de traduccions literals o equivalències directes pot consolidar valors discriminatoris en la cultura d'arribada. Per contra, l'ús d'estratègies com l'amplificació, la modulació o adaptació cultural pot ajudar a matisar, contextualitzar o desafiar aquestes representacions, i oferir, així, una traducció més crítica i inclusiva.

Per tant, l'elecció estratègica del traductor no comés condiciona l'eficàcia comunicativa del TM, sinó també la seva càrrega ideològica i social. Així, les estratègies de traducció poden convertir-se en eines de resistència o perpetuació davant de continguts que reproduïxen rols de gènere fixos o bé, poden resultar ofensius des d'una perspectiva feminista o queer.

3.2.4 La influència de la subjectivitat del traductor

Dins l'enfocament que proposa Hurtado Albir (2001), la traducció és entesa com una activitat comunicativa, funcional i cognitiva que implica la presa de decisions per part d'un subjecte actiu: el traductor. En aquest context, la subjectivitat del traductor esdevé un element fonamental per entendre el procés traductor, especialment en textos amb càrrega cultural o ideològica, com són aquells que tracten qüestions de gènere o identitat.

Segons l'autora, la traducció no és mai un procés neutre sinó que està altament influït per condicions personals, culturals i ideològiques del traductor. En aquest sentit, afirma que: "En el proceso traductor hay interpretación, y la interpretación implica subjetividad. (...) La traducción nunca es un proceso neutro: el traductor toma decisiones influido por múltiples factores, entre ellos, su ideología y su conocimiento del mundo" (Hurtado Albir, 2001: pàgina). L'afirmació en qüestió, demostra que, fins i tot quan la voluntat del traductor és ser fidel al TO, les estratègies de traducció escollides estaran marcades pel seu context i la seva visió del món. És a dir, la seva subjectivitat actua com un filtre inevitable en la interpretació i reformulació del missatge.

A més, Hurtado Albir (2001) defensa que la formació de traductors amb capacitat crítica i metacognitiva és fonamental, perquè siguin capaços de prendre consciència de les seves pròpies limitacions i de la seva responsabilitat com a mediadors culturals. Aquest enfocament connecta amb una concepció ètica i reflexiva de la traducció, en què el traductor no es pot concebre com una figura invisible, sinó com un agent amb veu pròpia, que participa en la construcció de significat. Així, la seva visió s'aproxima a la d'altres com Venuti (1995) o Simon (1996), però des d'una perspectiva més orientada a la pràctica professional i a la didàctica de la traducció, posant l'accent en la formació de la competència traductora i en la importància del context en la presa de decisions.

4. ANÀLISI

Aquest apartat s'endinsa en les estratègies traductològiques que fan possible la visibilització d'identitats de gènere no normatives mitjançant l'ús de formes no-binàries i inclusives. La traducció esdevé, en aquest context, un espai de resistència i reconfiguració simbòlica, on no només es transmet el contingut lingüístic d'un text, sinó que també es negocien valors, ideologies i representacions culturals.

Aquest marc pràctic tractarà d'analitzar com les traductores d'obres com *La mà esquerra de la foscor* d'Ursula K. Le Guin o *Psalm per als construïts en terres salvatges* de Becky Chambers han desplegat estratègies concretes per adaptar la fluïdesa o ambigüitat de gènere del text original a un sistema fortament marcat pel binarisme.

En primer lloc, s'explorarà com la traducció pot contribuir a visibilitzar identitats marginades, tot preservant la complexitat de l'expressió de gènere i les estratègies narratives que la sustenten. Es tindrà en compte com es construeix i es manté la identitat de gènere en els textos font i com aquestes construccions es poden veure matisades, accentuades o esborrades en la llengua d'arribada. A continuació, es plantejarà una relectura crítica del concepte de fidelitat, entès no com una simple correspondència amb l'original, sinó com una fidelitat ètica a les intencions discursives del text. Aquesta redefinició obliga a considerar el context ideològic de la llengua d'arribada i a valorar quines formes permeten transmetre el mateix impacte o significació que tenia l'original en el seu entorn cultural. Finalment, s'examinaran diversos casos d'innovació lingüística, com l'ús del neomorfema *-i*, la creació de neologismes o l'alteració de la morfologia tradicional, com a mecanismes vàlids per mantenir la càrrega semàntica i política dels textos originals. Aquestes pràctiques, tot i no estar encara normativitzades, obren vies per a una traducció més inclusiva i coherent amb la diversitat de gènere que moltes obres posen al centre del relat.

4.1 Les formes no-binàries i inclusives com a estratègies de traducció

Respectar l'expressió del gènere en la traducció és essencial perquè afavoreix la inclusió i el respecte cap a les identitats de les persones. Emprar un llenguatge que sigui sensible i que reflecteixi la diversitat de gèneres contribueix a prevenir l'exclusió i la discriminació. La complexitat d'aquest procés rau en la necessitat d'ajustar-se a una estructura lingüística que no sempre disposa de recursos prou flexibles per abordar les qüestions de gènere d'una manera inclusiva. Les llengües amb gènere gramatical com el català, presenten un repte particular, ja que les formes masculines i femenines estan profundament integrades en la sintaxi i la morfologia de l'idioma. A més, la manca d'un acord clar sobre quines formes són més apropiades pot provocar confusió i contradiccions durant la traducció.

La *Guia* (2024) proposa una sèrie d'estratègies concretes per incorporar formes no-binàries en l'ús del català, des d'una perspectiva lingüística crítica i adaptada a les realitats socials actuals. L'objectiu de la *Guia* no és normativitzar una única fórmula, sinó visibilitzar les opcions que ja s'estan posant en pràctica i oferir criteris útils per fer-les servir segons cada context. D'entre

les propostes destacades, una de les més rellevants és l'ús del neomorfema *-i*, considerat especialment versàtil per la seva adaptabilitat a les diverses variants dialectals del català. Aquesta proposta conviu amb altres, com l'ús del morfema *-e* o bé l'estratègia d'evitar qualsevol marca de gènere mitjançant paraules epicenes o construccions impersonals.

Seguint la classificació proposada per López (2019), s'indica pensar el llenguatge no-binari no com una única forma d'expressió, sinó com un conjunt de recursos flexibles i combinables segons el context i les necessitats comunicatives. Així, es distingeixen dues modalitats d'ús del llenguatge no-binari: el llenguatge no-binari indirecte (LNI) i el llenguatge no-binari directe (LND). Alternar entre aquestes modalitats durant la conversa pot afavorir un diàleg més fluid i natural per a les persones parlants. El LNI consisteix a evitar marcar el gènere, optant i adjectius epicens —és a dir, que fan referència a individus de tots els gèneres— o fent servir construccions que no requereixen concordança de gènere (per exemple, fer construccions amb verbs). Així, expressions com “Ja estàs cansada?” es poden reformular com “Ja t'has cansat”, o “Els assistents de l'acte van sortir prou satisfets” es pot dir “Les persones que van assistir a l'acte van sortir-ne prou satisfetes”.

Pel que fa a l'LND, aquest fa ús de neomorfemes o neologismes que no son marcadament ni masculins ni femenins per representar de manera explícita i directa les identitats no-binàries. Entre aquests, els morfemes *-i* i *-e* estan guanyant terreny coma formes d'expressió neutra a la nostra llengua. L'LND es pot emprar tant per referir-se a una o més persones no-binàries— per exemple: “Elli és (l')Arek” o “Estic molt contenta d'haver-lis conegut, a ellis duïs”— com de forma genèrica, per referir-se a una o més persones a qui no es vol marcar el gènere o es desconeix la seva identitat. Així, expressions com “Benvingudis al taller de costura” o “Avui començaran a treballar lis novis companyis de feina” s'ajusten a aquesta proposta. Cal remarcar que utilitzar una de les estratègies no implica deixar de banda l'altra: es poden fer servir de manera combinada. Així, és possible dir “Elli es Jun, és una persona no-binària molt creativa” integrant tant el tractament neutre com la identificació personal. Fer servir una d'aquestes propostes no exclou d'usar-ne altres. Per exemple, hi ha persones que se senten còmodes quan se les tracta amb més d'un gènere gramatical. Els nous morfemes s'afegeixen als gèneres gramaticals ja existents, i cada persona pot decidir quina o quines formes vol fer servir per referir-se a si mateixa.

L'LNI té com a aspectes positius que no contradiu la normativa actual de la gramàtica, no requereix fer servir morfemes nous i no representa un gran esforç d'aprenentatge. Com tot canvi, pot necessitar un període, però és menys exigent per a les persones parlants. A més a més, no genera cap conflicte a l'hora de tenir en compte les variants dialectals del català. Per a les persones sordes oralitzades que fan lectura labial, l'ús de paraules ja existents facilita la comprensió i ja hi ha institucions i organitzacions que n'estan adaptant l'ús, i fins i tot se n'han creat guies d'ús. La intenció que hi ha al darrere és incloure les dones a la conversa i evitar el masculí genèric. Tot i que aquest no és l'objectiu principal, aquesta tendència pot facilitar la inclusió d'altres vivències de gènere. A més, es pot aplicar en entorns on no és segur visibilitzar-se com a persona no-binària, cosa que permet evitar el gènere gramatical sense esposar-se. També, pot ser una eina d'exploració personal per a qui comença a qüestionar-se el

seu gènere i per parlar d'altres persones sense marcar-ne el gènere, sigui perquè no es coneix o perquè així ho prefereixen.

Tot i aquests avantatges, l'ús d'aquesta estratègia pot comportar certes dificultats. Sovint genera frases més llargues i poc naturals, i no trenca de manera directa amb el binarisme gramatical. També pot ser emprada amb intencions transfòbiques, per negar la identitat de les persones transexuals i no-binàries, sigui per aversió i irreverència o per por a la reacció del públic o per voluntat de no reconèixer el gènere desitjat de la persona després que aquesta hagi fet una transició o revelat la seva orientació sexual (López, 2020).

D'altra banda, l'LND proposa l'ús del neomorfema *-e* com a nova marca de gènere, creant un gènere gramatical neutre. En aquest cas, la *e* es pronuncia com una *e* tancada (/e/), com la segona vocal dels mots *paper* o *serp* en català oriental. Aquesta estratègia destaca per la seva especificitat, ja que permet que les persones enabé que ho desitgin es puguin autoanomenar i també que qualsevol persona es pugui referir directament a una altra sense haver de recórrer a l'estratègia d'haver d'evitar marcar el gènere. Això aporta confort i reivindica l'existència pròpia. També és ben rebuda per part de les persones sordes oralitzades i les que recorren a la lectura labial, doncs troben aquesta estratègia més còmode, ja que algunes paraules no canvien i la resta mantenen una forma més fàcilment identificable i, per tant, els genera menys esforç entendre's amb algú altre. Per a persones dislèxiques i neurodivergents, utilitzar el morfema *-e* produeix menys canvis i, per tant, les paraules els són més identificables i els pot facilitar la comunicació i la comprensió del llenguatge escrit. A més, la construcció de mots amb *-e* és més intuïtiva perquè es basa en la flexió femenina com a model i permet fer servir tot el rang de paraules del català.

No obstant això, presenta dificultats. En paraules que en femení acaba en *-a* en singular, el plural acaba sempre en *-es*. Per tant, la forma escrita femenina i neutra d'aquestes paraules en plural seria idèntica (per exemple, la forma plural d'*amiga* i d'*amigue* seria la mateixa: *amigues*). A més, és difícil d'aplicar alguns dialectes del català, sobretot en el cas del català occidental. En aquest dialecte, la *a* i la *e* la àtones no es neutralitzen com en el català oriental central. Això vol dir que no hi ha cap diferència ni escrita ni de pronunciació en les formes plurals i no només es podria distingir el gènere en funció del context. A l'exemple següent, veiem la pronunciació d'*amigues* com a forma femenina plural i com a forma neutra plural.

Ara bé, l'IEC es pronuncia sobre l'ús del llenguatge inclusiu i la seva compatibilitat amb la norma lingüística. L'IEC desaprova l'ús de les marques morfològiques del llenguatge no-binari dins la llengua estàndard. És a dir, utilitzar el neomorfema *-i* com a marca flexiva de gènere del mot *tots* (masculí) > *totes* (femení) > *totis* (no-binari), perquè els considera una "fórmula artificial externa". També assenyalava que l'ús del femení com a genèric contravé la norma perquè produeix "expressions equívokes i confuses".

Així mateix, avala l'ús de formes dobles per evitar la interpretació del masculí com restringit o genèric, tot i que adverteix que poden construir un text "excessivament redundant". Per això recomana no abusar-ne, "sobretot en el cas de les formes dobles abreujades perquè dificulta la lectura". Altres perspectives, com la de Pujolar et al. (2022)², assenyalen que la flexibilitat

lingüística és clau i que la societat ha de permetre innovacions que reflecteixin el respecte a la diversitat i promoguin un llenguatge que no reforci desigualtats ni invisibilitzi col·lectius. Finalment la *Guia* (2023) neix amb l'objectiu d'evidenciar i satisfer la necessitat de fer servir en el dia a dia, un llenguatge no-binari en català, tal com passa cada cop en més comunitats lingüístiques. D'aquesta manera, s'ofereix una proposta per designar les persones no-binàries sense marcar-ne el gènere.

4.2 Altres innovacions lingüístiques

D'una banda, els neologismes de gènere juguen un paper fonamental en la traducció, ja que, amb l'evolució de la comprensió de les identitats de gènere més enllà del binarisme, és cada cop més comú que es creïn termes específics per descriure aquestes identitats. Paraules com *genderfluid*, *cisgender* o *non-binary*, que poden ser relativament noves en una llengua o cultura, caldrà traduir-les amb cura per garantir que es mantingui el seu significat original i que s'adapti al context cultural de la llengua de recepció. A més, els traductors poden afrontar el repte de trobar equivalents per a aquests termes en una llengua que pot no tenir una traducció directa o consensuada per a aquests conceptes.

La construcció de la identitat de gènere en un text literari pot reflectir-se mitjançant diversos mecanismes: ús lingüístic (pronominalització, formes gramaticals, marques de gènere), estratègies discursives, generolecte (*genderlect*), etc. El concepte generolecte fa referència als estils de comunicació propis de cada gènere, que reflecteixen processos de socialització i normes culturals (Tannen 1990; Termcat). Segons les autores Lakoff (1975) i Tannen (1990), homes i dones poden utilitzar el llenguatge de manera diferent, no per raons biològiques, sinó per influències socials i educatives. Aquests patrons comunicatius inclouen diferències en el to o la relació amb l'autoritat i l'emoció. Així, en el context de la traducció, el terme en qüestió és rellevant perquè pot contribuir a la construcció de la identitat de gènere dels personatges, i perquè el traductor té la responsabilitat de preservar o adaptar aquests trets segons el context lingüístic i cultural del TM.

Pel que fa al gènere gramatical, és important recordar que el català és una llengua amb gènere gramatical binari (masculí i femení), mentre que l'anglès, en canvi, té poques manifestacions del gènere gramatical en els noms i adjectius (cat. i ang.). S'observa en els pronoms personals, com *he* i *she*). Això pot portar a una “neutralització” del gènere en la traducció, en la qual les categories masculines i femenines del text original no es reflecteixen de manera directa en l'anglès. Aquesta diferència estructural entre totes dues llengües pot influir en com es percep la identitat de gènere de la persona o personatge en qüestió. En alguns casos, el traductor pot haver d'adoptar decisions sobre com mantenir el sentit original del gènere gramatical, o fins i tot introduir formes de gènere no-binari en la llengua de recepció, com l'ús del pronom anglès *they* per a referir-se a una persona que no s'identifica amb el gènere binari.

Un altre aspecte crucial és el tractament dels pronoms de gènere. Els pronoms en català (*ell/ella*) són específics i indiquen clarament el gènere masculí o femení, mentre que en anglès els pronoms tradicionals (*he* i *she*) també estan arrelats en una comprensió binària del gènere. Això pot crear tensions en traduccions de textos que inclouen personatges no-binaris o trans, ja que l'anglès no sempre ofereix una alternativa explícita per a aquestes identitats. En aquest

sentit, l'ús de “*they*” com a pronom singular no-binari en anglès s'ha estès en els darrers anys, però no sempre és reconegut o admès per tots els lectors. El traductor haurà de decidir si utilitzar aquest pronom o adaptar-lo d'altres maneres per respectar la identitat de gènere dels personatges. [També es pot parlar del valor despectiu del pronom neutre *it*, generalment per a elements inanimats o no humans].

Tal com sostenen von Flotow i Kamal, (2020) sobre el gènere en la traducció, la pràctica traductora evidencia les diferències entre els sistemes de gènere de les llengües, obligant al traductor a prendre decisions sobre el gènere dels termes. Segons McElhinny (2003), les categories de gènere gramatical només es poden considerar arbitràries si s'ignora el vincle entre sexe i gènere, i això no és possible en traducció. Per exemple, la traducció italiana de *My friend was late* obliga inevitablement al traductor a optar per l'equivalent masculí *amico* o el femení *amica*. Això té relació amb el concepte de *notional gender* (Mc Connell-Ginet 2014: 6), segons el qual l'ús dels pronoms en anglès depèn de les idees sobre sexe i sexualitat d'un moment determinat. Aquesta qüestió es reflecteix en el debat sobre l'adequació dels pronoms binaris *he/she*, que han estat considerats insuficients per a referir-se a persones no-binàries. L'anglès ha adoptat *they* com a pronom singular inclusiu, tot i les crítiques gramaticals, hi ha altres opcions com *s/he* (pronunciat “shuhee”) i *ze* (pronunciat “zhee”) proposades per *The Cambridge Companion to Gay and Lesbian Writing* (2011). En llengües amb gènere gramatical, també s'han fet esforços per neutralitzar el llenguatge, com en el cas del moviment francès *Écriture inclusive* que proposa pronoms com *ille, ul* i *ol* (Haddad 2017, 5).

Les llengües reaccionen de manera diferent als canvis socioculturals pel que fa a l'ús de pronoms, i en el cas del gènere, aquesta reacció depèn tant de la seva categorització gramatical com de les actituds socioculturals. La traducció posa en evidència aquestes diferències entre llengües, ja que, el trasllat de significats entre sistemes de gènere diferents no és un procés neutral i pot considerar-se com un dels límits de la traducció. Autores com Simon i Irigaray assenyalen que el gènere en la llengua pot tenir connotacions psicològiques o metafòriques, fet que complica més la traducció. A més, Louar (2008) destaca la diferència entre *gender* en anglès i *genre* en francès; mentre que en francès el gènere és una construcció lingüística, en anglès és una construcció social.

Els marcadors de gènere es poden fer servir per crear efectes especials o transmetre significats ocults en la literatura i la seva traducció pot afectar-ne la interpretació. Un exemple és *The Tell-Tale Heart* (1843) d'Edgar Allan Poe, on el narrador no té gènere explícit creant així, misteri. Tanmateix, en traduccions a llengües amb concordança de gènere, aquesta ambigüitat es perd, l'ús d'adjectius i participis designa un gènere concret als personatges. Així doncs, les eleccions lingüístiques poden alterar la percepció del text original. Més recentment, les marques tendeixen cap a un llenguatge publicitari desentès de la marca de gènere. Per exemple, l'empresa tèxtil Benetton va mantenir l'eslògan *Clothes for humans* en anglès per evitar les restriccions gramaticals de l'italià i el francès, i així trencar amb les implicacions de gènere binàries. Això demostra com la traducció publicitària no només transmet significat, sinó que també reflecteix i modifica representacions culturals i de gènere.

De fet, qualsevol forma de traducció, ja sigui des d'una perspectiva diacrònica, sincrònica, interlingüística o intersemiòtica il·lustra com els efectes del treball d'un traductor en la

identificació dels aspectes de gènere d'un text original i en la determinació de l'impacte ideològic de les connotacions de gènere tant en el text d'origen com en el de destinació no són en absolut neutres. Un exemple de canvi de gènere al llarg del temps és el cas del mot *capitana*, que al segle XIX s'associava a masculina la muller d'un capità, mentre que avui es percep majoritàriament com la professió d'una dona (Perea 2022). En llengües amb gènere gramatical, sovint hi ha alternatives masculines i femenines, com en italià *segretario/segretaria*, que obliga el traductor a prendre decisions amb implicacions semàntiques i ideològiques.

4.3 Anàlisi de corpus paral·lel

A continuació, es duu a terme una anàlisi comparada de dues obres literàries que tot i haver estat publicades amb més de cinquanta anys de diferència, comparteixen una mateixa inquietud temàtica: la representació i construcció del gènere fora dels binarismes normatius. Les dues novel·les seleccionades són *The Left Hand of Darkness* (1969) d'Ursula K. Le Guin i *Psalm per als construïts en Terres Salvatges* (2021) de Becky Chambers. La tria d'aquestes dues obres no és arbitrària, sinó que respon a la voluntat d'explorar com diferents èpoques i autories, i en conseqüència, les traduccions, aborden els reptes discursius i estètics que planteja la representació del no-binarisme.

En el cas de Le Guin, el tractament del gènere és central però implícit: la construcció no-binària dels personatges gethenians és essencial per a l'univers narratiu, però no es manifesta en formes gramaticals específiques que se separin de les convencions lingüístiques binàries de l'anglès. Al contrari, Chambers opta per una expressió oberta i explícita del no-binarisme, incorporant-hi formes lingüístiques no normatives, com ara pronoms no-binaris o neologismes, que desvien directament les estructures tradicionals del gènere en llengua. Aquest contrast metodològic ens permet observar com l'elecció d'una estratègia discursiva —implícita o explícita— afecta a la recepció i la traducció del text, així com les seves implicacions ideològiques i estètiques.

Així doncs, aquesta secció analitza comparativament els fenòmens textuais i traductològics que es despleguen en cadascuna de les dues obres, amb especial atenció a l'ús del pronom, la visibilització (o no) de les identitats no-binàries, i les estratègies lingüístiques i traductològiques emprades per transmetre aquestes realitats en les respectives versions catalanes. L'obra *The Left Hand of Darkness* (1969) d'Ursula K. Le Guin ha estat motiu d'un ampli debat acadèmic per la seva exploració de la identitat de gènere, el llenguatge i la diferent construcció social. A través d'una anàlisi principal dels textos teòrics extrets d'aquesta novel·la, en aquest apartat, s'examinarà com Le Guin qüestiona les concepcions tradicionals de gènere i poder mitjançant l'ús d'una narrativa filosòfica que esdevé un espai de reflexió crítica.

Aquesta primera part es complementarà amb la comparació i respectiva anàlisi de la traducció al català d'Aymerich (1985) i la de Busquets (2019) de l'obra en qüestió; *La mà esquerra de la foscor*. L'objectiu serà examinar com les decisions lingüístiques i culturals influeixen en la recepció de les idees de Le Guin en diferents contextos. La comparació entre el text original

en anglès i la seva adaptació al català permetrà identificar les tensions entre llenguatge i identitat, les possibles repercussions polítiques de la traducció pel que fa a la representació del gènere i la transmissió de les estructures de pensament que l'autora planteja. Les estratègies lingüístiques utilitzades per Anna Llisterri en la traducció de *Psalm per als construïts en Terres Salvatges* s'inscriuen dins del marc establert per la *Guia* gramatical del llenguatge no-binari (Raig Verd, 2021), una proposta que ofereix recursos per expressar la neutralitat de gènere dins del marc morfològicament binari del català. Aquesta guia proposa formes alternatives com l'article *li*, la terminació *-i* per a adjectius i substantius, i l'ús d'estructures sintàctiques que eviten l'assignació de gènere, tot amb l'objectiu de visibilitzar identitats no-binàries sense renunciar a la comprensibilitat del discurs.

Aquesta proposta gramatical o estilística, tot i no ser oficial, ofereix un marc coherent i funcional per traduir personatges com Sibling Dex, el personatge protagonista que es presenta com no-binari, que en l'original anglès és designat mitjançant el pronom *they/them*. Llisterri adopta plenament les recomanacions de la *Guia*, i converteix formes com *li germani* en expressions textuais que mantenen la neutralitat de gènere i alhora, preserven la naturalitat narrativa. Aquest ús no és arbitrari: respon a la voluntat explícita de l'editorial i de la traductora d'afavorir una llengua inclusiva i representativa capaç de donar cabuda a experiències de gènere diverses.

Així, la *Guia* no només actua com un recurs gramatical, sinó com un instrument d'ètica traductològica que articula la responsabilitat lingüística i social de la traducció amb els principis de la teoria queer. L'adopció d'aquestes formes no normatives, lluny de ser una transgressió, esdevé una eina de coherència entre el contingut del text original i la seva translació cultural, fet que reforça la idea de la traducció com a pràctica política i transformadora (Simon, 1996). Aquest estudi analitza diversos fragments de l'obra per examinar com aquestes decisions lingüístiques responen als desafiaments que planteja la representació de gèneres no normatius, i com s'inscriuen dins del marc de la traducció feminista i queer. Mitjançant l'anàlisi comparativa entre el text original i la seva traducció catalana, es posarà de manifest el paper actiu de la traductora com a agent de transformació cultural i lingüística. A través de l'examen detallat de diferents passatges on es manifesta la identitat de gènere del personatge protagonista, aquest estudi pretén mostrar com la traducció catalana no només manté l'essència del text original, sinó que obre nous camins per representar la diversitat de gènere lingüísticament.

Un dels aspectes fonamentals en la traducció de personatges no-binaris és l'ús de determinats elements gramaticals que habitualment marquen el gènere: els articles, els pronoms i les terminacions dels adjectius. En català, aquestes categories són binàries per defecte (masculí/femení), fet que suposa un desafiament important per a la representació de personatges com Sibling Dex, com s'il·lustra més endavant. Per donar solidesa a aquesta investigació, es recorrerà a les aportacions d'autors cabdals del pensament teòric esmentats recentment com la teoria de la performativitat del gènere de Butler (1990) o altres referents com Venuti (1995) defensor de la invisibilitat del traductor i els efectes de l'estrangerització en la recepció d'un text. Així, es durà a terme un examen estilístic i narratiu per observar com Le Guin construeix la seva proposta experimental i de quina manera es veu modificada en la

traducció catalana. La traducció literària contemporània, especialment quan aborda qüestions de gènere, no pot ser entesa com una operació neutra ni merament formal. Com ja han apuntat teòriques com von Flotow (1991) i Simon (1996), el procés traductològic esdevé un espai de tensió ideològica i reconfiguració de significats, especialment en aquelles obres que qüestionen les estructures normatives de la identitat.

D'aquesta manera, no només es revisarà el llegat de Le Guin i Chambers dins la ciència-ficció feminista, sinó que també obrirà un debat sobre els límits i les possibilitats de la traducció com a eina de transformació social i cultural. Es posarà èmfasi, especialment, en com els professionals de la llengua, transmeten o bé, reconfiguren, les idees de gènere i alteritat presents en el text original.

4.3.1 Elements lèxics de les descripcions

El fragment inicial (1) de Le Guin destaca per la seva descripció minuciosa d'un personatge gethenià. La narració de Le Guin ofereix detalls físics amb un ús reiterat de l'adjectiu *heavy*. Així, s'observa (a) com aquesta suggereix força i càrrega física o metafòrica. A més, l'adverbi "heavily" a "sweating heavily" reforça la idea d'incomoditat o tensió. La càrrega semàntica de pes, opacitat i materialitat contribueix a la construcció d'un cos ambigu, físicament marcat però encara indeterminat pel què fa al gènere. En aquest context, el principal repte traductològic no rau només en la literalitat lèxica, sinó en el manteniment de la tensió genèrica del personatge.

(1) a) **The person**¹ on my left — a stocky dark Karhider with sleek and heavy hair, wearing a heavy overtunic of green leather worked with gold, and a heavy white shirt, and heavy breeches, and a neck-chain of heavy silver links a hand broad— this person, sweating heavily, replies, "So it is." (Le Guin 1969: 11)

b) **La persona** de la meua esquerra — un Karhidenc rabassut i bru, de cabell tupid i lluent, que porta una sobretúnica de cuir verda amb incrustacions d'or, una camisa blanca, unes polaines gruixudes i una cadena de plata penjada al coll ample com la mà —, aquesta persona, profusament suada, respon:

-Sí, sí que en fa. (tr. Aymerich 1985: 11)

c) **L'individu** —un karhidès rabassut i de pell fosca, amb una cabellera atapeïda i lluent, que porta una densa sobre- túnica de cuir verd embellida amb or, una camisa blanca i gruixuda, uns calçons espessos i un collaret de voluminoses anelles de plata de l'amplada d'una mà—, aquesta persona, suant a dojo, respon:

—Doncs sí. (tr. Busquets 2019: 16)

Le Guin usa "the person" com a estratègia neutra en lloc d'utilitzar un pronom específic de gènere (*he/she*). Així, l'autora empra "the person" com un recurs per a crear ambigüïtat i evitar categoritzar el gènere del personatge. Aquesta tria reflecteix el context cultural de Gethen, on els personatges son de gènere fluid i només adopten característiques sexuals ens determinats

¹ D'ara endavant es destaquen els elements rellevants en negreta.

moments del seu cicle reproductiu. A més, no es fa ús de cap pronom personal en tot el fragment, estratègia que evita l'assignació d'una identitat de gènere fixa. La descripció física, de la vestimenta i l'ús de termes descriptius com *stocky dark Karhider* no ofereixen cap informació sobre el gènere del personatge. Tanmateix, la reiteració de *heavy* i la menció de peces com *breeches* (calçons) poden suggerir una presència física imponent, més aviat masculina, però no es vinculen directament a un gènere masculí o femení.

Un dels aspectes més significatius a nivell traductològic en l'obra de Le Guin és la gestió lingüística del gènere, l'autora construeix una societat fictícia, la de Gethen, en què els seus habitants són éssers andrògins, que no presenten un gènere determinat excepte en períodes de reproducció. Aquest plantejament suposa un desafiament per a les llengües amb gènere gramatical marcat, com és el cas del català. Les opcions que prenen les persones traductores esdevenen, doncs, reveladores tant des d'un punt de vista lingüístic com ideològic. Un cas especialment rellevant es troba en la traducció d'aquest fragment on es descriu a un dels personatges de Karhide. Es produeix una variació significativa entre la traducció publicada l'any 1985 i la traducció de Blanca Busquets del 2019. El fragment original en la versió del 1985 comença així: "La persona de la meva esquerra -un Karhidenc rabassut i bru...". Mentre que la versió de Busquets opta per: "L'individu —un karhidès rabassut i de pell fosca..."

Aquest canvi, aparentment menor, es dota d'una forta càrrega semàntica. En la traducció de l'any 1985, s'empra *persona* per tal de descriure a un dels personatges principals, un terme gramaticalment femení però d'ús genèric, àmpliament acceptat com a forma no marcada per a referir-se a éssers humans independentment del seu sexe. Aquesta tria sembla coherent amb la filosofia del text original, ja que, manté la indefinició de gènere pròpia dels personatges de Gethen. A més, incorpora un marcador espacial concret (*de la meva esquerra*), que contribueix a situar el personatge en relació amb el narrador a la vegada que reforça una mirada més empàtica, detallista i humana.

Pel què fa a la traducció del fragment seleccionat en català en l'edició del 2019, s'observa com la llengua d'arribada gestiona la neutralitat de gènere que Le Guin planteja en l'original anglès. En primer lloc, Busquets opta per l'ús de noms i expressions com a recurs per evitar la marca de gènere en català. Per la traducció del subjecte *the person*, tria en català, *l'individu*, de gènere masculí gramaticalment però interpretat com a genèric. Més endavant, per tornar a fer referència al subjecte en qüestió, usa el sintagma nominal *aquesta persona*, en català, gramaticalment femení però conceptualment establert com a neutre. Així, la traducció del 2019 substitueix la construcció de *la persona* per *l'individu*, un substantiu masculí que, malgrat que pot semblar de to més científic, en català reproduceix el masculí com a forma no marcada en una obra que precisament qüestiona el binarisme sexual lingüístic. Bé és cert, també, que *individu* pot tenir unes connotacions més fredes, pejoratives i fins i tot la sensació de distanciament respecte el narrador.

Cal tenir en compte, la possibilitat que Busquets opti per aquest canvi amb la voluntat d'evitar la repetició del terme *persona*, que apareix en una línia més avall ("aquesta persona, suant a dojo, respon"). Tanmateix, aquesta decisió estilística entra en tensió amb la càrrega conceptual de l'obra. Segons el DIEC2, el terme *individu* es defineix com "ésser organitzat i independent, sigui vegetal o animal", i s'hi afegeix com a exemple "un individu de l'espècie humana".

Aquesta definició presenta l'individu com una unitat biològica, amb capacitat d'existir de manera autònoma dins d'una espècie, sigui animal o vegetal. Es tracta, per tant, d'un concepte ampli, aplicable a qualsevol ésser viu que tingui una organització pròpia i sigui funcionalment independent. En canvi, el DIEC2 defineix "persona" com "individu de l'espècie humana". Aquesta definició restringeix l'àmbit del concepte al camp humà, especificant que només els humans poden ser persones. Aquesta distinció és rellevant des d'una perspectiva filosòfica, jurídica i social, ja que, el concepte de persona està carregat d'implícacions sobre drets i responsabilitat moral mentre que *individu* fa referència a una unitat dins d'un col·lectiu sense aquestes connotacions. Així, la diferència entre ambdós mots rau tant en l'abast semàntic com en les implicacions conceptuals.

En aquest context, la tria de *persona* en la traducció del 1985 no es tracta només d'una qüestió de neutralitat formal, sinó que reflecteix una estratègia traductològica lligada a una visió postbinarista del gènere. Segons Butler (, 1990), el gènere és una construcció performativa, és a dir, una repetició d'actes que creen la il·lusió d'una identitat fixa i així ho afirma ella "el gènere no és una identitat sinó una pràctica reiterativa" (Butler, 1990). Aquesta concepció s'adapta perfectament a l'escenari de Gethen. Així, la tria de termes com *persona* permet mantenir l'ambigüitat de gènere, evitant les estructures binàries de la llengua, acte traductològic que es pot entendre com a gest polític que desafia la fixació del gènere. Per contra, l'ús d'individu, amb una marca masculina pot fer confuses les idees proposades per Le Guin i Butler i introduir de manera implícita el binarisme de gènere en un context on es vol evitar. Tal com exposa Von Flotow (1997), aquelles traduccions que no tenen en compte el gènere poden reproduir inconscientment les estructures de poder de la llengua d'arribada, especialment en obres amb contingut feminista o queer. Així doncs, s'observa com en el mateix fragment, traduït dues vegades al català i amb gairebé 35 anys de diferència, el tractament del gènere gramatical ha patit una evolució. Es tracta d'una decisió lingüística sobre el gènere especialment significativa tenint en compte el que retrata la novel·la en qüestió: una societat en què els habitants no tenen gènere fix.

4.3.2 L'ús de termes relatius al gènere

L'exemple (2) és un dels passatges més significatius de l'obra de Le Guin on el narrador, Genly Ai, intenta descriure un personatge gethenià que es troba en estat de Kémmer, és a dir, en la fase en què els habitants de Gethen adopten temporalment característiques sexuals masculines o femenines. El fragment en qüestió posa en evidència la dificultat de designar el gènere dels personatges en un món on el sexe es fluid i circumstancial. La terminologia esdevé problemàtica, doncs qualsevol paraula que designi o impliqui sexe o gènere en llengües humanes acostuma a tenir una càrrega fixa i binària, en contradicció amb la realitat de Gethen.

(2)

- a. A person from Cime, a **female**." I had to use the word that Gethenians would apply only to a person in the culminant phase of kemmer, the alternative being their word for a female animal. (Le Guin 1969: 31)

- b. —Una persona de Cime, una **femella**. — Vaig haver d'emprar el mot que els gethenians reserven a les persones en la fase culminant de kèmmër, perquè, sinó, hagués hagut d'utilitzar el nom que designa un animal femella. (tr. Aymerich 1985: 37)
- c. —Una persona de Cime, una **dona**. — Vaig haver de fer servir la paraula que els gethenians aplicarien a una persona en la fase culminant del kèmmër; l'alternativa era la paraula per a la femella d'un animal. (tr. Busquets 2019: 50)

El terme *female* en anglès te unes connotacions molt específiques i carregades, tant des del punt de vista lingüístic com ideològic. Es percep com un terme clínic i biològic, no fa referència tant a una identitat social o cultural (com *woman*), sinó a una categoria biològica i reproductiva. En el context de Gethen, aquesta connotació biològica contradiu la fluïdesa de gènere que Le Guin vol transmetre: els habitants no tenen gènere fix, adquireixen característiques sexuals en períodes concrets. L'elecció de *female* genera una distància deliberada amb la idea de dona humana. El narrador es veu forçat a triar un terme inadequat i això es fa evident (a) (“I had to use the word that Gethenians would apply only to a person in the culminant phase of kemmer, the alternative being their word for a female animal”). Així, transmet la incomoditat, el forçament terminològic i la insuficiència del llenguatge humà per descriure realitats no-binàries. Aquesta realitat es relaciona amb la teoria queer i la crítica feminista del llenguatge. El fet d'haver de “posar nom” a una identitat que no encaixa en les categories lingüístiques establertes és un exemple del que Butler anomena la violència del llenguatge normatiu (*Bodies That Matter*, 1993). Així doncs, el mot *female*, en aquest fragment, no designa plenament el subjecte de Gethen sinó que revela el límit del llenguatge del narrador a l'hora de comprendre identitats que escapen de la realitat binària.

La tensió pel què fa a la designació del gènere o sexe dels personatges es resol diferent en les dues traduccions catalanes existents. La versió de 1985 per Aymerich (b) opta per *femella* mentre que la versió de 2019, a càrrec de Busquets (c) opta per *dona*. Les respectives traduccions de *female* per termes diferents suposa implicacions profundes pel que fa a la representació del gènere i a la reproducció de la tensió ideològica del text original. La decisió de *femella* en la traducció d'Aymerich reproduïx el conflicte lingüístic i epistemològic que Le Guin critica. En català, el mot *femella* s'associa sovint amb el món animal o amb una visió biològica del sexe, per tant, s'accentua la incomoditat del narrador vers la descripció d'un cos sexualitzat que no encaixa amb la realitat getheniana. Es tracta, doncs, d'una decisió traductològica que manté viva la crítica a la binarietat del llenguatge i s'alinea, per tant, amb el pensament de Butler i el gènere com a construcció performativa.

Per contra, l'ús de *dona* en la versió de Busquets humanitza el subjecte alhora que fixa el gènere i redueix l'ambigüitat. Aquesta elecció suposa una identificació cultural i social amb el rol femení tal com és entès en la societat actual, que entra en contradicció amb el món fictici de Le Guin. Per això, la traducció més recent pot ser entesa com una traducció normativitzadora que facilita la comprensió però que perd la càrrega crítica del text original. Això s'enllaça amb la crítica de Sherry Simon a la suposada neutralitat de la traducció (Simon, 1996). Segons Simon, qualsevol acte traductològic és una operació interpretativa que no només transfereix

significat, sinó que també reproduceix, modifica o qüestiona valors culturals, i d'entre ells, la manera en com s'entén el gènere. Així cada una de les dues opcions, implica una presa de posició respecte a la construcció del gènere i a la manera com la llengua n'articula les representacions. Aquesta línia d'anàlisi es pot relacionar, també, amb les propostes de Von Flotow, qui defensa que una traducció feminista no és invisible, sinó que es fa present com a veu crítica que qüestiona les normatives de gènere presents tant en el text original com en la llengua d'arribada (1997). La versió d'Aymerich (1985) posa en evidència la construcció cultural del gènere i no es limita a domesticar el text per fer-lo més comprensible al lector català. Per contra, la traducció de 2019 opta per una forma socialment reconeguda (dona) que fixa el gènere i fa perdre part de l'ambigüïtat original. En definitiva, tal com assenyalen Simon (1996) i Von Flotow (1997), les decisions traductores mai son innocents, estan preses per valors ideològics i poden esdevenir espais de resistència o de reproducció de discursos dominants.

4.3.3 Pronoms, articles i concordança amb el lèxic

El cas (3) conté una descripció que combina articles en masculí amb adjectius i substantius tradicionalment associats al gènere femení. S'evidencia la visió del protagonista, que no pot entendre el model androgin d'aquests éssers. El fragment en qüestió presenta un ús gramatical i lèxic que posa en tensió les categories tradicionals de gènere. L'autora empra durant tot el paràgraf pronoms masculins (*he*, *him*): “He was, as I said, voluble...”, “he was the superintendent of my island”, “I thought of him as my landlady...”.

(3)

- a. **He was the superintendent** of my island; I thought of him as my **landlady**, for he had fat buttocks that wagged as he walked, and a soft fat face, and a prying, spying, ignoble, kindly nature. (Le Guin 1969: 39)
- b. **Era el superintendent de l'illa**. Però jo li deia la **dispesera** perquè tenia els malucs ben molsuts i els remenava en caminar, amb una cara grassoneta i tova, i era tafaer, espieta, roí i amable (tr. Aymerich 1985: 46)
- c. **Era el superintendent de l'illa** on jo vivia; jo el considerava **la meva mestressa** perquè era de natges amples, que se li remenaven en caminar, de cara suau i rodanxona, i de naturalesa tafaer, espieta, roïna i amable. (tr. Busquets 2019: 62)

Així, el pronom *he* s'utilitza sistemàticament per a referir-se a aquest personatge, tot i que la seva identitat de gènere no encaixa en les categories tradicionals de gènere. L'ús de *he* i *him* reforça aquesta assignació gramatical masculina, però, la descripció del personatge desafia la norma. A continuació, es mostra el contrast entre el gènere gramatical i la caracterització del personatge: “I thought of him as my landlady, for he had fat but-tocks that wagged as he walked, and a soft fat face, and a pry-ing, spying, ignoble, kindly nature”.

La narradora juga amb una associació contradictòria: usa el pronom masculí *he*, però estableix una comparació amb *landlady* (mestressa de casa o propietària), un terme amb plena connotació femenina, tant en anglès com en català. Els adjectius i substantius que segueixen també es doten de connotacions tradicionalment associades a les dones: *fat buttocks* (natges grasses), *soft fat face* (cara grassa i suau), *kindly nature* (de naturalesa amable). El primer terme, *fat buttocks*, fa referència a la forma del cos, sovint estereotipada com a femenina, el segon, *soft fat face*, s'associa a trets femenins o maternals i el darrer, *kindly nature*, que descriu la seva personalitat coma a amable, però també com a *prying* (xafardera) i *spying* (espiadora) es dota d'unes qualitats també atribuïdes a figures femenines en estereotips tradicionals. En la versió original en anglès, el pronom masculí *he* es manté al llarg del fragment i en català, s'ha traduït també amb formes masculines (*Home enraonador, el superintendent de l'illa...*). Hi ha un contrast evident a l'hora de la traducció de *landlady* que crea el mateix joc en català. La traductora (c) opta per usar intencionadament la paraula femenina *mestressa* i així mantenir l'ambigüitat de l'original. No obstant, podria haver optat per altres formes més neutres com *propietari* o *hostessa*, termes que no posseeixen tanta càrrega masclista.

Pel què fa a la descripció que segueix el terme *mestressa*, s'opta per mantenir la descripció del personatge amb trets físics i comportaments tradicionalment associats a les dones: *natges amples, de cara suau i rodanxona, i de naturalesa tafañera, espieta, roïna i amable*. Aquesta imatge reforça la idea de la percepció femenina juntament amb la xafarderia estereotipada com a femenina i evidencia com el narrador projecta les categories humanes que concep en els gethenians. Així doncs, el masculí gramatical es manté per defecte, seguint l'original, amb la traducció de *mestressa* pel terme *landlady*, i així trencar amb la coherència de gènere i reforçar l'ambigüitat igual que l'original.

En el passatge en qüestió, Le Guin fa explícita la tensió entre el gènere assignat (*he was the superintendent*) i l'expressió de gènere mitjançant una descripció carregada d'ironia i ambigüitat (a). S'observa una desconexió clara entre el pronom masculí *he*, assignat de manera usual pel narrador a tots els habitants de Gethen i el mot *landlady*, que no només implica feminitat gramatical sinó també una construcció social i culturalment femenina. El narrador fa ús del terme femení no per descriure l'anatomia o sexe biològic del personatge, sinó per representar una manera de moure's, una corporalitat i una actitud que ell associa culturalment com a femenina. Aquesta divergència posa en qüestió l'estabilitat del gènere i en mostra el caràcter socialment construït i performatiu. Aquest fet es pot enriquir a partir del concepte d'*habitus de gènere* formulat per Pierre Bourdieu (2000), segons el qual el gènere no és només una etiqueta identitària o biològica, sinó un sistema de disposicions corporals, gestuals i actitudinals adquirides a través de la socialització. L'*habitus* és allò que fa que determinats cossos es moguin, parlin i siguin percebuts com a femenins o masculins, independentment de la seva biologia. En aquest sentit, el personatge descrit per Gently Ai té un *habitus* feminitzat: natges molsudes que es mouen d'una certa manera, una cara suau i tova, una actitud tafañera i amable...tot això condueix al narrador a pensar en ell com una *landlady*.

La divergència entre l'assignació lingüística i l'expressió cultural posa en evidència com el gènere no és una essència, sinó un conjunt d'accions i percepcions culturalment codificades. Així, sintonitza amb les teories de Butler (1990), segons les quals el gènere és una pràctica

reiterativa i que esdevé identitat a través de la repetició socialment regulada. El fet que el narrador utilitzi un substantiu que desentona amb el pronom inicial indica una fractura en el llenguatge i en la percepció i fa evident un sistema de gènere diferenciat del binarisme propi de la Terra i crea una ruptura del que es considera normalitat a l'hora de traduir. Les dues traduccions en català ofereixen dues respostes diferents. La versió de 1985 opta per *dispesera*, de naturalesa femenina però de poca càrrega ideològica; en canvi, Busquets (2019) escull *mestressa*, paraula altament dotada de feminitat cultural. Tanmateix, totes dues opcions mantenen la dissonància del text original.

Per acabar, cal destacar que l'ús generalitzat de pronoms masculins al llarg de la novel·la ha estat objecte de gran debat entre la crítica, especialment entre les perspectives feministes: "The brunt of this criticism has to do with her project of the elimination of gender: it is not that there is no gender on Winter, it is that there are no women of Winter" (Roberts, 2006:88). El fet de no emprar un llenguatge prou desentès de les categories de gènere, en dificulta la tasca de percebre els gethenians com a veritables andrògins. Le Guin respon a la crítica en el seu assaig *Is Gender Necessary?* (1976), on sosté que la raó darrere de l'ús generalitzat de *he/him/his* és que aquest és el pronom que s'utilitza per defecte, i es nega a manipular el llenguatge o a crear-ne un de nou per a l'ús indistint de *he/she*. Amb el pas dels anys, l'autora ha reformulat el seu argument, fent una revisió l'any 1988 del mateix assaig, on afirma: "I still dislike invented pronouns, but now dislike them less than the so-called generic pronoun he/him/his, which does in fact exclude women from discourse" (1989:169).

4.3.4 El tractament d'alteracions deliberades en la càrrega semàntica convencional dels termes

El fragment (4) és un dels passatges més reveladors de l'obra, en què el narrador expressa la seva confusió davant un personatge amb trets percebuts com a femenins i, per tant, assumeix que ha estat mare. Le Guin continua desafiant les convencions de gènere a través de l'ambigüitat sexual dels personatges. S'introdueix una fractura entre les expectatives culturals del narrador i la realitat biològica de Gethen. L'ús dels termes *borne* i *sired* en l'original reflecteix no només qui gesta físicament a la criatura, sinó també com les funcions reproductives son intercanviables. Le Guin separa intencionadament la biologia de la identitat i força al lector a reconsiderar que significa ser mare o pare.

(4)

- a. He was so feminine in looks and manner that I once asked him how many children he had. He looked glum. He had never **borne** any. He had, however, **sired** four. (Le Guin 1969: 39)
- b. Era tan femení, d'aspecte i de maneres, que fins i tot una vegada li vaig preguntar quants fills tenia. Em va fer mala cara. Mai no havia **infantat**. No obstant això, **n'era pare** de quatre. (tr. Aymerich 1985: 46)
- c. Era tan femení, en l'aspecte i les maneres, que un cop li vaig preguntar quants fills tenia. Va posar una cara trista. No n'havia **parit** mai cap. Però sí que era **el pare** de quatre. (tr. Busquets 2019: 62)

Segons Butler (1990), el gènere no ha de ser entès com una propietat estable d'un subjecte, sinó com una pràctica reiterada que es constitueix a través de discursos i accions. A partir d'aquesta lectura, el passatge de Le Guin pot ser interpretat com una performativitat. Aquesta concepció performativa del gènere permet interpretar el passatge com un exemple de com la identitat de gènere a Gethen no ve determinada pel cos ni per un sexe assignat, sinó per pràctiques culturals i contextos específics. Així, el narrador, format en una cultura binària, s'enfronta a una realitat que posa en crisi els seus marcs interpretatius. Des del punt de vista traductològic, la manera com es trasllada aquesta ambigüitat a la llengua d'arribada és fonamental. La comparació entre ambdues traduccions catalanes —la d'Aymerich (1985) i la de Busquets (2019)— revela diferències significatives en la tria terminològica i en el grau de literalitat respecte a l'original.

La traducció de 1985 opta per *infantar* i *pare de quatre*, una combinació que manté la tensió entre els rols reproductius tradicionals. *Infantar* és un verb poc freqüent en el català actual i de registre formal, definit pel DIEC com: “Parir, posar al món”. Aquesta opció, tot i sonar menys natural al lector contemporani, manté una certa distància semàntica respecte al verb *parir*, i per tant contribueix a conservar la tensió conceptual present en l'original anglès. Això permet al lector català experimentar, en certa manera, el xoc epistemològic que Le Guin vol provocar. Per contra, la traducció de 2019, empra el verb *parir*, un verb semànticament més col·loquial, amb una càrrega més física i associada a la maternitat. Aquesta opció fa més accessible el text i encaixa millor amb l'estil actual, però pot comportar una reinscripció dels rols de gènere tradicionals, associant de manera més marcada la gestació amb el femení.

Aquestes tries traductològiques poden analitzar-se a través de la noció d'estratègia de domesticació o estrangerització de Venuti (1995). Aymerich opta per una estratègia d'estrangerització que manté la complexitat ideològica i lingüística de l'original, mentre que, Busquets tria una domesticació que prioritza la fluïdesa i la llegibilitat. Així, tal com sosté Simon (1996), la traducció no es mai neutral i participa en la producció i circulació de valors culturals. Per tant, la manera com els traductors han triat termes com *infantar* o *parir* reflecteix una postura ideològica que pot subratllar o contradir la versió de Le Guin.

En aquest sentit, les traduccions d'obres com *The Left Hand of Darkness*, profundament innovadores des del punt de vista del gènere, constitueixen espais privilegiats per observar com es negocien les ideologies lingüístiques i culturals en les pràctiques traductores.

4.3.5 El tractament del sexe i la distinció sexe/gènere

L'exemple (5) pertany a un passatge de la novel·la en què es revela explícitament la perplexitat del narrador, davant la naturalesa sexual dels habitants de Gethen, que no coincideix amb cap de les categories binàries que ell, com a home de la Terra, coneix sobre gènere i sexualitat.

L'experiència d'aquest "xoc biològic" posa de manifest com el sistema binari sexe/gènere resulta insuficient per entendre l'univers que crea l'autora.

(5)

- a. Cultural shock was nothing much compared to the biological shock I suffered as a human male among human beings who were, five-sixths of the time, **hermaphroditic neuters**. (Le Guin 1969: 39)
- b. El xoc cultural no era res comparat amb el xoc biològic que sofria en tant que ésser humà mascle entre éssers humans que eren, cinc sisenes parts del temps, **hermafrodites neutres**. (tr. Aymerich 1985: 46)
- c. El xoc cultural es quedava en res si el comparava amb el xoc biològic que sentia com a home entre uns éssers humans que, cinc sisenes parts del temps, eren **hermafrodites asexuals**. (tr. Busquets 2019: 62)

Les traduccions catalanes d'aquest fragment ofereixen dues aproximacions diferents que poden alterar la recepció del text original. La primera divergència a destacar apareix en la traducció de *human male*. Aymerich (1985) opta per *mascle*, una paraula amb clares connotacions biològiques i fins i tot zoològiques, que posa èmfasi en la corporalitat i en l'aspecte físic del sexe. Aquest ús remet a una visió essencialista del gènere, alineada amb les concepcions dominants abans de l'emergència del pensament queer. Per contra, Busquets (2019) opta per *home*, un terme culturalment més carregat, vinculat a una identitat de gènere que no es defineix exclusivament pel cos, sinó per la seva concepció social. Tal com defensa de Butler, el gènere és una identitat construïda a través d'una estilització repetida del cos (1990), de manera que, l'ús d'*home* posa en relleu el gènere com a construcció i no com a atribut biològic.

Una segona diferència significativa és la traducció de *hermaphroditic neuters*. Ambdues traduccions mantenen *hermafrodites*, que transmet clarament la idea de potencialitat sexual dual. Tanmateix, mentre Aymerich (5b) tradueix *neuters* per *neutres*, Busquets (5c) opta per *asexuals*. Si bé neutre remet a una absència de polaritat sexual durant la major part del cicle vital dels gethenians, asexual pot suggerir una manca absoluta de sexualitat o desig, fet que no és fidel al món descrit per Le Guin, on els individus tenen una vida sexual activa durant el *kemmer*. Aquesta divergència semàntica posa en evidència el paper de la traducció com a operació ideològica tal com sosté Simon (1996). En aquest sentit, les eleccions lèxiques de les traductores no són banals sinó que participen en la construcció del sentit del text. La versió d'Aymerich manté una fidelitat conceptual més àmplia amb l'original, tot i que recorre a termes menys naturalitzats en català contemporani. En canvi, Busquets opta per un registre més fluït i actual, però pren decisions que poden alterar la representació del sistema sexual alternatiu que Le Guin proposa.

Des d'una perspectiva de traducció feminista, autores com von Flotow (1997) han assenyalat que les traduccions poden actuar com a eines de resistència o de reinscripció ideològica. Així, triar entre *mascle* i *home*, o entre *neutre* i *asexual*, no és una decisió merament estilística o terminològica: implica una forma determinada de concebre el significat. Tal com recorda Butler (1993), allò que no és normativament "intel·ligible" sovint esdevé marginal, incompès o fins i tot invisible. Per tant, la tasca de la traducció, en aquest context, consisteix a preservar aquesta fricció epistemològica sense domesticar-la.

4.3.6 Alteració del lèxic descriptiu

El passatge (6) és extret del capítol “La qüestió del sexe”, un dels més reveladors de l’obra, ja que, és on es planteja la descripció del funcionament sexual dels habitants de Gethen. L’autora introdueix un model de gènere radicalment diferent del terrestre a través del concepte de *kémmer*, una fase cíclica durant la qual els individus adquireixen temporalment característiques sexuals masculines o femenines. Aquest plantejament implica que el gènere no és una identitat fixa, sinó un estat fluid, contextual i temporal, que topa amb el pensament heteronormatiu occidental. Traduir aquesta realitat implica molt més que traslladar significats d’una llengua a una altra: es tracta d’un procés ideològic que posa en joc qüestions de visibilitat i construcció simbòlica.

(6)

- a. Normal individuals have no predisposition to either **sexual role** in kemmer; they do not know whether they will be the male or the female, and have no choice in the matter. (Le Guin 1969: 67)
- b. Els individus normals no tenen predisposició **per a un dels dos papers sexuals** en el kémmer; no saben si seran el mascle o la femella, i no poden pas triar. (tr. Aymerich 1985: 81)
- c. Els individus normals no tenen predisposició per a **cap dels sexes** durant el kémmer; no saben si seran mascles o femelles, i no tenen cap manera d’escollir-ho. (tr. Busquets 2019: 107)

En aquest context, les dues traduccions catalanes de l’obra, la d’Aymerich (1985) i la de Busquets (2019), ofereixen resolucions diferents davant del repte de transmetre la complexitat del gènere al planeta Gethen. El passatge analitzat és un exemple significatiu de com la traducció pot reproduir o resistir les normatives de gènere pròpies de la llengua d’arribada. A través de l’exercici comparatiu dels fragments que tracten la indeterminació sexual del *kémmer*, la feminització d’un personatge masculí, i el xoc biològic viscut pel narrador. Amb això, es pretén demostrar com les decisions traductològiques contribueixen a mantenir, matisar o suprimir la crítica feminista i especulativa que travessa l’obra original. Aquesta anàlisi s’inscriu en el marc teòric de la traducció feminista, tal com ha estat desenvolupada per autores com Sherry Simon i Luise von Flotow, i es complementa amb aportacions de Pierre Bourdieu sobre l’hàbitus del gènere. Així, l’objectiu és demostrar que la traducció, lluny de ser una pràctica neutra, és un espai de tensió política i discursiva on es negocien les representacions del gènere i de l’alteritat.

Un dels termes clau del fragment original (6a) és “normal individuals”, on “normal” fa referència als habitants de Gethen que no presenten cap alteració biològica fora del comú per a la seva espècie, en contraposició a individus permanentment sexualitzats (una raresa a Gethen). “Either sexual role” reforça la idea que a Gethen el gènere és funcional o relacional, no identitari. El mot *role* implica una acció o una funció temporal que es pot assumir, fet que

ressona amb la noció de gènere com a rol social i no com a essència. Le Guin fa servir *male* i *female* com a rols eventuais, no com a identitats fixes. L'elecció d'aquests termes, en comptes de *man/woman*, reforça la dissociació entre sexe biològic i gènere social i és essencial que la traducció reflecteixi aquesta distinció. Amb la proposició *have no choice in the matter* es remarca la naturalesa involuntària i aleatòria del procés. Això demostra que no existeix la voluntat d'identitat de gènere com a opció.

Per tot això, aquest fragment presenta un repte considerable per a la traducció, especialment pel que fa a la tria terminològica. Les llengües que tenen un gènere gramatical marcat, com el català, poden limitar la representació d'aquest tipus d'identitat fluida. Tal com assenyalen Simon (1996) o von Flotow (1997), la traducció no només és una operació lingüística sinó també ideològica: la tria dels termes destacats (sexe, rol sexual, mascle/femella, home/dona) pot canviar la manera com el lector percep la naturalesa dels personatges i del món fictici que proposa Le Guin.

La traducció d'Aymerich (b) utilitza *papers sexuals*, que remet a la noció del gènere com a construcció social i performativa, una visió anticipada per Le Guin i teòricament desenvolupada per Butler (1990). L'ús de "paper" reforça una funció temporal i variable del gènere, en consonància amb el funcionament del Kèmmen. Busquets (6c), en canvi, opta pel mot *sexes*, que trasllada la qüestió al pla biològic i estableix una distinció més marcada però amb el manteniment de mascles/femelles aconsegueix mantenir certa estranyesa. Aquesta elecció, però, pot conduir al lector cap a una lectura menys crítica i menys conscient de la complexitat conceptual que planteja Le Guin a l'original.

Ambdues traduccions fan servir *mascle* i *femella*, termes que en català posseeixen connotacions habitualment relacionades amb el món animal o científicotècnic, a diferència d'home/dona, que tenen una càrrega cultural i identitària més forta. Aquesta elecció contribueix a conservar la distància entre el lector i la societat de Gethen i reforça la incapacitat de comprendre aquest sistema de gènere. Aquest desplaçament és coherent amb el que Simon (1996) defensa quan afirma que la traducció no és neutral sinó que construeix significat i participa en la transmissió de valors culturals, incloent-hi les ideologies de gènere.

Així, el passatge en qüestió exemplifica com una sola frase pot carregar-se d'una gran complexitat ideològica i com la traducció pot reforçar, qüestionar, o transformar aquest sentit. Mentre que Aymerich (1985) es manté fidel a la crítica subversiva de Le Guin i contribueix a desestabilitzar les categories de gènere a través d'un llenguatge conscientment incòmode, Busquets (2019) es decanta per una formulació més llegible però menys disruptiva. Es demostra, per tant, l'afirmació de Simon i von Flotow que traduir no és un procés neutre; és un acte d'interpretació que pot reproduir o resistir els discursos dominants sobre identitat, cos i gènere.

4.3.7 Alteració del lèxic descriptiu

El passatge (7) s'emmarca d'igual manera que l'anterior cas en el capítol "La qüestió del sexe". Es tracta també d'un cas on observar com el discurs sobre la corporalitat i la configuració del

gènere a Gethen és objecte de modulació ideològica en el procés traductològic. L’afirmació que a la regió d’Orgoreyn és habitual “l’ús de derivats hormonals per establir una sexualitat preferida” introdueix una qüestió central en la crítica queer: la plasticitat del cos i la seva relació amb la identitat sexual i de gènere. La manera com les traduccions catalanes reproduïen (o modifiquen) aquesta idea ofereix un terreny prolífic per analitzar com la traducció actua com a agent cultural que negocia la diferència i reescriu significats.

(7)

- a. (Otie Nim wrote that in the Orgoreyn region the use of **hormone** derivatives to establish a **preferred sexuality** is quite common; I haven’t seen this done in rural Karhide.) (Le Guin 1969: 67)
- b. (Otie Nim escrigué que a la regió d’Orgoreyn l’ús de **derivats hormonals** per a establir la sexualitat preferida és força comú. Jo no he vist mai això en les zones rurals de Karhide.) (tr. Aymerich 1985: 81)
- c. (L’Otie Nim escriu que, a la regió d’Orgoreyn, és habitual l’ús de **derivats d’hormones** per provocar la **manifestació sexual** preferida; no ho he vist a les zones rurals de Karhide.) (tr. Busquets 2019: 107)

El fragment original de Le Guin (7a) problematitza la noció essencialista del sexe i el gènere, oferint una realitat fictícia en què la intervenció corporal —mitjançant derivats hormonals— permet alterar o influir la manifestació sexual d’un individu. La formulació “to establish a preferred sexuality” destaca per la seva ambigüïtat: no remet de manera clara a l’orientació sexual ni tampoc a la identitat de gènere, sinó que al·ludeix a una possibilitat de configuració del cos que desafia la naturalització del binarisme sexual. Aquesta formulació podria ser entesa com una crítica al règim epistemològic modern que associa el sexe amb la biologia immutable, tal com sosté Butler (1990), per qui el gènere és una construcció discursiva reiterativa i performativa, no pas una expressió natural o predeterminada.

La versió d’Aymerich (7b) manté una estructura propera a l’original, i opta per la traducció literal de *preferred sexuality* com “sexualitat preferida”. Aquesta elecció, tot i que pot generar certa ambigüïtat en català contemporani —on el terme sexualitat s’associa sovint a l’orientació sexual— conserva la polisèmia del text original i evita fixar significats concrets. Seguint les tesis de Simon (1996), aquesta estratègia pot considerar-se un exemple de resistència a la domesticació. En lloc d’adaptar culturalment el concepte per facilitar la comprensió del lector, la traductora manté “l’anormalitat” a l’univers de Gethen i respecta la complexitat semàntica del text font. D’aquesta manera, la traducció actua com a lloc d’inscripció de la diferència i no com a mecanisme d’assimilació cultural.

La versió més recent (7c) presenta un gir important en l’elecció terminològica: el canvi de “establir la sexualitat preferida” per “provocar la manifestació sexual preferida”. Aquestes dues opcions indiquen un moviment cap a una traducció més explícita i tècnica, que, en certa manera, normativitza el discurs. El terme *manifestació* pot fer referència a l’expressió visible del sexe o del gènere, però perd part de la indeterminació de l’original i n’orienta la lectura cap a una interpretació més corporal i biològica.

Seguint la línia de von Flotow, es posa en pràctica una de les estratègies habituals en el procés de traducció, que consisteix a aclarir, concretar o determinar allò que en el text original resulta

ambigu. Aquesta operació pot respondre a una voluntat de facilitar la comprensió del lector en la llengua d'arribada, però alhora implica una intervenció activa de la figura del traductor en el procés de trasllat de significat. Aquesta pèrdua d'ambigüitat és especialment significativa en el context d'una obra utòpica, que des d'una perspectiva pròxima a la teoria queer, posa en crisi les nocions estables de sexe, gènere i identitat. Tal com afirma Butler (1990), el gènere no és una expressió natural d'una essència interna, sinó una construcció performativa, reiterada discursivament, que pot ser desestabilitzada mitjançant estratègies narratives o textuais que mostrin la seva artificialitat. La formulació *preferred sexuality* contribueix a una desestabilització semàntica, ja que no especifica si fa referència al sexe assignat, a la identitat de gènere, a l'orientació sexual o a una combinació d'aquests factors.

Quan la traducció opta per manifestació sexual preferida, introdueix una lectura més marcada i tendent a la biològització del fenomen, com si es tractés d'un resultat observable que es pot "provocar" mitjançant intervencions hormonals. Aquesta tria reorienta el sentit cap a una concepció més determinista i fisiològica del cos, alineada amb les epistemologies mèdiques tradicionals que precisament la teoria queer pretén qüestionar. Així, la traducció neutralitza parcialment el potencial disruptiu del text original.

La realitat en qüestió pot ser relacionada amb el concepte de *foreignization* formulat per Lawrence Venuti (1995), segons el qual una traducció èticament compromesa pot preservar l'estranyesa del text font per tal de resistir als discursos dominants de la cultura d'arribada. La traducció d'Aymerich, menys marcada ideològicament però també menys interpretativa, pot ser llegida com un exemple d'estrangerització subtil: no adapta del tot la terminologia a les expectatives del lector sinó que conserva l'ambigüitat inherent de Le Guin. Al contrari, la versió de Busquets s'alinea més amb una estratègia domesticadora, en el sentit venutià, que pot resultar més fluida però també més assimiladora, perdent part de la crítica queer que articula l'obra. Així, la traducció esdevé un espai de tensió ideològica i discursiva.

4.3.8 La desestabilització de les categories *sexe* i *gènere*

El fragment (8) posa en relleu un dels punts claus de la novel·la: la desestabilització de les categories fixes de sexe i de gènere. El text original proposa un vincle alternatiu del cos i del gènere mitjançant l'espècie fictícia dels gethenians, que només adopta rols sexuals definits durant el *kémmer*, un període cíclic de fertilitat.

(8)

- a. **If the individual was in the female role and was impregnated**, hormonal activity of course continues, and for the 8.4 month gestation period and the 6 to 8 month lactation period this individual **remains female**. (Le Guin 1969: 67)
- b. Si l'individu **tenia el paper de femella** i ha quedat **prenyat**, l'activitat hormonal, naturalment, continuarà, i durant els 8,4 mesos de gestació i els 6 a 8 mesos de lactància, **romandrà femella**. (tr. Aymerich 1985: 84)

- c. Si l'individu **havia adoptat el paper de femella** i ha quedat **embarassat**, l'activitat hormonal continua, és clar; i durant el període de gestació (8,4 mesos) i el de lactància (de 6 a 8 mesos), **manté el sexe femení**. (tr. Busquets 2019: 107)

Aquesta realitat alternativa crea un repte de traducció considerable, ja que exigeix transmetre un sistema conceptual no només desconegut, sinó radicalment aliè a les nocions dicotòmiques del sexe biològic i del gènere socialment assignat. Le Guin anticipa el pensament de la performativitat de Butler a l'hora de descriure el gènere com a rol circumstancial, vinculat a un procés temporal però no immutable.

En primer lloc, la traducció de *was in the female role* mostra una variació significativa en ambdues traduccions. Aymerich (b) opta per *tenia el paper de femella*, una formulació que pot semblar més passiva; en canvi, Busquets (c) tradueix *havia adoptat el paper de femella*, afegint un matís que s'ajusta millor al plantejament del text original, on el gènere és una funció puntual, no una essència.

Pel què fa a la traducció de *impregnated*, les dues versions catalanes opten per termes diferents; *prenyat* (1985) i *embarassat* (2019). L'elecció en qüestió revela posicionaments divergents respecte a la representació del gènere, la corporalitat i la normativitat lingüística. Tal com descriu Simon (1996), la traducció feminista sovint esdevé un espai de resistència discursiva on es qüestionen i es transformen les categories imposades per les llengües de partida i arribada. En aquest sentit, l'ús de *prenyat* es dota d'un registre col·loquial i arcaïtzant, sovint vinculat al llenguatge rural o veterinari. L'ús d'aquest mot incomoda i desafia al lector, especialment quan s'associa amb una figura masculinitzada tal com succeeix al llarg de la novel·la. Aquest efecte de desplaçament pot ser entès com una estratègia de traducció resistent, tal com ho entén Venuti (1995), que proposa mantenir l'alteritat del text font i resistir l'impuls domesticador propi de les traduccions convencionals. Així, l'ús de *prenyat* manté el potencial disruptiu del text de Le Guin.

Per contra, la tria d'*embarassat* en la traducció del 2019 representa una opció més domesticadora, que busca ajustar-se a les normes morfosintàctiques i semàntiques del català contemporani. Malgrat que també produeix cert xoc, el terme "embarassat" és d'ús habitual, normatiu i medicament codificat per referir-se a les dones cisgènere.

Finalment, cal destacar també la traducció del segment final: *remains female* esdevé *romandrà femella* (1985) i *manté el sexe femení* (2019). Mentre que la versió d'Aymerich reitera el terme *femella*, Busquets introdueix l'expressió *sexe femení*, que proporciona certa ambigüïtat entre sexe i gènere. Aquesta reformulació pot suposar una pèrdua del matís relacional i performatiu que té el terme *female* en el text de Le Guin, ja que l'adopció del sexe femení a Gethen no és estable ni essencial.

En definitiva, com argumenta von Flotow (1997), la traducció feminista pot exercir una funció crítica en relació a les normes de gènere dominants, obrint espais per a la pluralitat, l'ambigüïtat i la reconfiguració de la identitat.

4.3.9 La creació de lèxic

4.3.9.1 Creació discursiva

El fragment (9) és interessant per les marques de gènere, tant a nivell gramatical com en la manera com el llenguatge modela la percepció de gènere. Apareix un greu problema de traducció a l'hora de la traducció del pronom *it*. Es tracta, doncs, d'una crítica explícita per part de l'autora al llenguatge binari i a la seva incapacitat per representar identitats no normatives.

(9)

- a. Yet you cannot think of a Gethenian as “**it**.” They are not neuters. They are potentials, or integrals. (Le Guin 1969: 70)
- b. Tot i així, no podem pas pensar en els gethenians en tant que **asexuals**. No són pas neutres, són potencials o integrals. (tr. Aymerich 1985: 84)
- c. I, malgrat tot, no podem pensar en els gethenians com un «**allò**». No són neutres. Són potencials, o integrals. (tr. Busquets 2019: 110)

El fragment en qüestió inicia amb *Yet you cannot think of a Gethenian as “it.” They are not neuters*. Le Guin rebutja la possibilitat de referir-se als gethenians mitjançant el pronom neutre *it* en anglès perquè deshumanitzaria els gethenians. Aquesta elecció pronominal adquireix un valor simbòlic, *it* no només deshumanitza, sinó que nega el reconeixement identitari del subjecte. L'ús de *they* com a pronom singular, encara minoritari en el moment de la publicació de la novel·la, introdueix una alternativa a la rigidesa binària *he/she*, anticipant pràctiques pronominals pròpies de discursos actuals sobre el gènere no-binari.

A més, l'oposició semàntica *neuters* / *potentials* / *integrals* evidencia que la neutralitat no s'entén com a absència, sinó com a plenitud de possibilitats no determinades. El concepte de potencialitat, en aquest cas, remet a una condició oberta, no fixada, de l'expressió i experiència del gènere. La traducció al català manté l'essència de l'original anglès però, amb adaptacions lingüístiques que afecten la percepció del gènere. Pel què fa a les marques de gènere i a les opcions de traducció al català, s'observa com, ambdues traductores mantenen el pronom *ells*. No obstant, aquesta conservació segueix reproduint el mateix problema que l'original: es perceben els Gethenians com homes.

Un dels grans problemes de traducció del text en qüestió rau en la traducció de *it* a *Yet you cannot think of a Gethenian as “it.”* En la traducció al català d'Aymerich (1985) s'observa un desplaçament significatiu en la interpretació del text original. El pronom *it* és substituït per *asexuals*, la qual cosa trasllada la tensió pronominal cap a una dimensió biològica o sexual. Aquest canvi suposa una reducció del conflicte lingüístic i elimina la crítica de Le Guin a la deshumanització gramatical dels gethenians. Tal com sosté Simon (1996), la traducció no és mai neutral, ja que participa en la producció i circulació dels valors culturals de la societat receptora. En aquest cas, s'observa un exemple del que s'anomena “estratègia assimilacionista” (Simon, 1996), on el text es fa més accessible i menys subversiu.

Aquesta aproximació traductològica també pot relacionar-se amb el concepte de traducció domesticadora de Venuti (1995), doncs adapta l'univers conceptual del text original als valors

i convencions de la cultura d'arribada, evitant el conflicte que l'original proposa. El resultat és una versió que pot resultar més natural per al lector català dels anys vuitanta, però que alhora neutralitza el potencial disruptiu del text original. En contrast amb la traducció anterior, la traducció de Busquets (2019) recupera de manera explícita la crítica lingüística de Le Guin. El pronom *it* és traduït per *allò*, una opció que manté el caràcter despersonalitzador del pronom original i restitueix la tensió pronominal i ideològica del text. Aquesta tria reflecteix el que von Flotow (1991) identifica com a estratègia de visibilització, la qual busca posar en relleu la càrrega política i ideològica del text de partida. Pel què fa al mètode de traducció, l'elecció del pronom demostratiu *allò* és, en aquest context, una decisió lingüística interessant, ja que, en català no existeix cap pronom personal neutre i això fa palès com cada llengua tracta la neutralitat de gènere i té, o no, recursos per a referir-se a éssers no-binaris.

El pronom anglès *it* s'usa per a referir-se a objectes, animals i conceptes abstractes, així Le Guin aconsegueix transmetre al lector la visió del protagonista: la impossibilitat de pensar en els gethenians com a éssers neutres o inanimats. En català, la traductora opta per *allò* per tal de transmetre la mateixa idea de neutralitat i mantenir el significat de la frase original i per això, es tracta d'una creació discursiva.

Tot i el to deshumanitzador i despectiu que s'hi aconsegueix amb el pronom demostratiu *allò*, el traductor aconsegueix reflectir la impossibilitat de referir-se als gethenians amb un pronom neutre en català, destacant com d'inhòspita és aquesta situació pel protagonista i així reforçar la idea del llibre que el gènere és una construcció cultural i lingüística i que condiciona la manera de veure la realitat. En definitiva, l'ús d'*allò* serveix per transmetre la mateixa problemàtica que té el narrador original: la dificultat de referir-se als gethenians sense projectar sobre ells una categoria de gènere.

A més, la conservació de termes *neutres*, *potencials* i *integrals* preserva l'ambigüitat conceptual de Le Guin i reforça la seva crítica a les categories essencialistes de gènere. Aquesta opció de traducció resulta coherent amb una perspectiva feminista i queer que, segons Butler (1990), considera que el gènere és una pràctica performativa.

Així, aquest cas il·lustra clarament com les decisions de traducció poden tenir un impacte determinant en la transmissió del contingut ideològic d'una obra. Mentre que la versió d'Aymerich reflecteix una lectura més acomodada a les convencions de l'època i tendeix a neutralitzar les tensions del text original, la versió de Busquets opta per una lectura més radical i fidel, que restitueix el conflicte entre llenguatge i identitat present en la proposta de Le Guin.

La traducció és sempre una forma de reescriptura que participa en processos culturals de poder, i aquest cas, evidencia com, en qüestions de gènere, traduir no és mai un acte innocent. En la mesura que la llengua configura la nostra comprensió del món, els pronoms i les metàfores gramaticals poden contribuir tant a la reproducció com a la subversió de les normes establertes.

4.3.9.2 Nou mot compost

El fragment (10) és interessant perquè Le Guin introdueix en el text original una sèrie de neologismes que busquen donar nom a una realitat de gènere aliena a les categories generalment establertes. Un dels exemples més significatius és l'ús del mot *manwoman*, que reflecteix la dificultat del narrador per pensar fora del paradigma binari.

Aquest fragment ofereix, per tant, un exemple paradigmàtic de com la llengua esdevé tant un límit com un espai de possibilitat a l'hora d'expressar la dissidència de gènere. Així mateix, posa de manifest els reptes específics que comporta la traducció d'aquest tipus de conceptes en llengües com el català, on el gènere està gramaticalment marcat i els mecanismes de formació de paraules tenen estructures pròpies. A continuació, s'analitzen comparativament les dues traduccions del passatge, tot examinant com la tria terminològica reflecteix diverses estratègies ideològiques i lingüístiques davant la representació de la no-binarietat.

(10)

- a. But the very use of the pronoun in my thoughts leads me continually to forget that the Karhider I am with is not a man, but a **manwoman**. (Le Guin 1969: 70)
- b. Però l'ús mateix d'aquest pronom a l'hora de pensar em porta a oblidar contínuament que el karhidí amb qui estic no és un home, sinó un **home-dona**. (tr. Aymerich 1985: 84)
- c. Però aquest mateix ús del pronom, en els meus pensaments, em fa oblidar contínuament que el karhidès amb qui estic no és un home, sinó una **donahome**. (tr. Busquets 2019: 110)

Seguint un dels eixos centrals de l'obra, la desestabilització de les categories de gènere, mitjançant la creació d'una espècie fictícia que no es defineix pel binarisme tradicional, aquest el plantejament del passatge en qüestió posa en crisi no només les estructures identitàries del narrador, sinó també les convencions lingüístiques que intenten descriure'l.

Pel què fa a la creació del mot *manwoman*, en anglès, per tal de reflectir la no-binarietat dels gethenians, la traducció catalana empra el mateix recurs. En la primera versió catalana (1985), s'empra el mateix criteri de formació de paraules on el resultat és la creació del mot compost *home-dona*, amb el mateix ordre que l'original anglès i que, per tant, manté la composició dels dos termes binaris, encara que pot sonar menys natural en català.

Ara bé, en la versió catalana del 2019, tot i que la traductora fa servir el mateix recurs, dona lloc a un nou mot compost, *donahome*, alternant l'ordre dels dos substantius. Segons l'apartat 12.2 de la *Gramàtica de la llengua catalana* (Institut d'estudis catalans, 2016), els compostos es poden classificar atenent a la categoria lèxica dels seus constituents i del mot resultant. Així, atenent a la categoria lèxica es classifica com a compost nominal els constituents del qual són ambdós nominals. Tal com assenyala el GIEC, en català els compostos del tipus «nom» + «nom» poden seguir estructures poc productives però expressivament marcades, com aquelles en què “la base nominal de la dreta restringeix el significat de la de l'esquerra” i on “la base d'aquesta relació és generalment comparativa (§GIEC, 12.4.2). Aquest és el cas de compostos com *malvapeix* o *llirijonc*, que estableixen una relació de semblança o fusió semàntica entre els dos elements. Dins d'aquest marc, *donahome* s'alinea millor amb aquesta lògica

morfosintàctica, ja que ofereix una visió no jeràrquica de les dues identitats de gènere. La relació entre *dona* i *home* s'estableix com una comparació o combinació i no pas com una subordinació, fet que reforça la càrrega semàntica del terme com a marcador d'ambigüitat i dissidència de gènere. Cal ressaltar que el mot que el nucli que pren més força es dona, ja que, l'article que l'acompanya és femení (una *donahome*).

Per contra, *home-dona*, en tant que compost amb guionet i ordre invers, podria llegir-se com un calc més directe de l'anglès, però alhora conserva estructures més pròpies d'una aposició o juxtaposició binària, que pot mantenir el dualisme de gènere de l'original.

Així, la forma *donahome* no només és justificable des del punt de vista normatiu i morfològic, sinó que també funciona com una estratègia traductològica coherent amb una lectura queer del text, ja que manté l'ambigüitat que Le Guin projecta sobre el gènere.

Des d'un punt de vista traductològic, *donahome* exemplifica allò que Simon (1996) anomena "traducció feminista", es dona un espai discursiu on es negocien les normes de gènere i es proposen alternatives simbòliques i lingüístiques. Aquesta opció pot ser entesa també com una forma de "visibilització" segons Venuti (1995), qui defensa la necessitat de traduccions que evitin l'efecte de transparència i que mantinguin l'estranyesa del text original. En aquest cas, *donahome* conserva i reforça l'ambigüitat que Le Guin vol generar, resistint l'acció d'ajustar-se a les expectatives del lector normatiu.

Finalment, la decisió d'invertir l'ordre dels components (*home-dona* vs *manwoman*) no només respon a consideracions gramaticals, sinó que pot llegir-se també com un gest interpretatiu i ideològic. El fet que dona ocupi la primera posició pot funcionar com una revalorització simbòlica d'allò femení i ,alhora, com una desestabilització del subjecte masculí com a centre epistemològic, en sintonia amb els objectius de la ciència-ficció feminista.

4.3.10 Qüestió o fenomen per dissonància semànticocultural

El fragment (11) destaca per la forta càrrega que conté pel que fa a la subversió de les categories de gènere dins l'univers narratiu de l'obra. La combinació aparentment paradoxal entre els termes king (rei, símbol de poder masculí i autoritat patriarcal) i pregnant (embarassat, associat tradicionalment a la feminitat reproductiva) genera un efecte de xoc semàntic que Le Guin empra per qüestionar l'essencialisme de gènere.

(11)

- a) Early in Hakanna we heard in Gorinhering on the static- fuzzed Palace Bulletin that King Argaven had announced his expectation of **an heir**. [...] **The king was pregnant**. (Le Guin 1969: 73)
- b) Els primers dies d'hakanna, a Gorinhering, vàrem sentir un Butlletí de Palau. El rei Argaven havia anunciat que esperava **un hereu**. [...] **El rei estava embarassat**. (tr. Aymerich 1985: 87)

- c) En els primers dies de hakanna a Gorinhering, vam sentir en el Butlletí de Palau, per sobre el soroll de les interferències, que el rei Argaven havia anunciat que esperava **un hereu**. [...] **El rei estava emba-rassat**. (tr. Busquets 2019: 115)

Un dels moments més emblemàtics i carregats de tensió semàntica de l'obra es produeix quan l'autora formula l'enunciat: "The king was pregnant". El contrast entre la figura del *rei*, símbol de masculinitat i autoritat política, i l'estat de *gestació*, tradicionalment associat a la feminitat biològica, genera un efecte de dissonància que desafia les estructures binàries del pensament occidental. En aquest context, l'anàlisi del tractament traductològic d'aquest fragment resulta clau per entendre com les traduccions catalanes reproduïxen o matisen la càrrega subversiva del text original.

El conflicte lingüístic a *The king was pregnant* trenca amb les expectatives de gènere tradicionals, en les llengües binàries com el català o l'anglès "embarassar-se" sol anar associat al gènere femení. El rei és un home en el llenguatge i pensament del narrador però gestar un fill es considera una funció femenina. Tanmateix, en la traducció catalana es conserva el xoc cultural que provoca un home embarassat. Per tant, el fet que la traducció mantingui aquest element contribueix a la fidelitat de l'original i a l'impacte que vol generar l'autor.

Aquesta tensió es manté de manera efectiva en ambdues traduccions catalanes, tant en la versió d'Aymerich (1985) com en la de Busquets (2019), amb l'expressió *el rei estava embarassat*.

Un cas especialment revelador de com la traducció pot inferir en la construcció del gènere és l'ús del mot *heir* en la versió original (11a) i la seva traducció com a "hereu" en les dues versions catalanes. En anglès, *heir* és un terme gramaticalment neutre: no marca el gènere del referent i, per tant, pot designar tant una dona com un home (o, en el cas de Le Guin, un subjecte no binari o no definit). Aquesta neutralitat ofereix un espai per a l'ambigüitat queer del text, en consonància amb el plantejament d'una societat com la de Gethen, on el gènere no és fixe sinó que fluctua.

Tanmateix, tant Aymerich (1985) com Busquets (2019) opten per la forma *hereu*, una opció marcadament masculina en català, que contribueix a reforçar una lectura binària i normativa. Aquesta tria pot considerar-se una pèrdua o suavització del to disruptiu original.

Alternatives com "descendència", "successió" o expressions com "llegar el tron a algú" haurien pogut mantenir aquesta ambigüitat semàntica en línia amb el caràcter no binari de la societat getheniana. En aquest sentit, la tria de *hereu* no només marca el gènere de manera explícita, sinó que també reeinscriu el text dins d'un marc cultural i ideològic cisheteronormatiu, invisibilitzant l'aposta subversiva de Le Guin.

Així, la tria del mot "hereu" per part de les traductores, en lloc d'opcions més neutres, es pot interpretar des de diverses perspectives que combinen la teoria de la traducció feminista, la teoria queer i la lingüística catalana.

L'ús d'*hereu* reproduïx una estructura de transmissió patriarcal, pròpia de les monarquies i de les estructures de poder occidentals tradicionals, on la successió al llegat ha estat lligada històricament al primogènit masculí. D'aquesta manera, el mot carrega connotacions culturals de gènere fortament marcades.

A més, l'original anglès *King Argaven had announced his expectation of an heir* utilitza el terme neutre *heir*, la qual cosa deixa oberta la possibilitat que el descendent sigui de qualsevol gènere, o fins i tot que no sigui de gènere binari.

Aquest ús pot semblar fidel a la retòrica monàrquica, però s'alinea plenament amb el sistema no binari de Gethen. L'autora construeix una societat que no funciona segons les categories de sexe i gènere tradicionals de la Terra, i en aquest context, una traducció estratègica i conscient podria haver optat per un terme com *descendència*, que a més de ser fidel al contingut original, preserva l'ambigüitat de gènere i evita imposar una lectura cisnormativa.

Aquesta decisió terminològica no és neutra: és profundament ideològica i afecta directament la recepció del text i la seva capacitat per qüestionar les estructures dominants de gènere. Dins d'aquest marc, l'ús d'*hereu* pot ser llegit com una elecció que reforça l'ordre cisnormatiu, malgrat el context no-binari del text font. Alternatives com les esmentades anteriorment haurien pogut preservar l'ambigüitat semàntica de l'original i mantenir el caràcter queer del món representat per Le Guin.

Així, l'elecció terminològica de les traductores no és simplement una qüestió lèxica, sinó que reflecteix opcions ideològiques amb profundes implicacions. Tal com sosté Venuti (1995), tota traducció implica un grau de domesticació o de resistència. La tria d'embarassat manté una certa tensió i es pot interpretar com una estratègia de resistència discursiva. En canvi, l'ús d'*hereu* s'alinea amb una voluntat domesticadora que pot diluir l'ambigüitat de gènere i la crítica implícita del text original.

En definitiva, aquest passatge exemplifica clarament com la traducció pot reforçar o qüestionar l'androcentrisme i la normativitat de gènere a través de decisions lèxiques puntuals. La capacitat subversiva de *La mà esquerra de la foscor* es juga en gran mesura en l'espai semàntic obert pel llenguatge, i en com aquest és reinterpretat en les llengües d'arribada.

4.3.11 Qüestió o fenomen per dissidència semanticocultural

El passatge (12) il·lustra de manera significativa com la traducció pot intervenir en la construcció del gènere a partir de les imatges que es projecten sobre els personatges. L'original de Le Guin presenta una tensió evident entre l'aparença física del personatge (Shusgis, un individu d'uns 50 anys) i la dificultat del narrador per imaginar-lo com a *young mother*. Aquesta imatge col·lideix amb els codis de gènere establerts i revela el biaix del narrador, home procedent d'una societat binària, qui s'enfronta amb una realitat no-binària com la dels gethenians. Es tracta, per tant, d'un cas de dissidència semanticocultural.

(12)

- a) Shusgis was in his fifties, therefore his "long ago of course,"! and it certainly was difficult to imagine him **as a young mother**. (Le Guin 1969: 84)
- b) Shusgis tenia una cinquantena d'anys; per tant, feia "molt temps d'això, naturalment", i era certament difícil d'imaginar-se'l **com a una mare jove**. (tr. Aymerich 1985: 102)

- c) En Shusgis ja havia tomat la cinquantena, d'aquí el comentari de «fa molt de temps, és clar»; i, certament, era difícil d'imaginar-se'l **de jove com a mare**. (tr. Busquets 2019: 132).

El concepte de *young mother* és fonamental en aquest fragment. Tot i la identificació del personatge amb un pronom masculí (*him*), el que segueix (as a young mother) obliga al lector a reflexionar sobre la relació entre sexe, gènere i funció reproductiva. Tal com assenyala Butler (1990), el gènere no és una expressió natural sinó una construcció performativa; en aquest cas, Le Guin desestabilitza les convencions lingüístiques i culturals que relacionen la maternitat exclusivament amb dones.

En aquest cas, cal respectar l'objectiu de l'autora i el gènere no binari dels gethenians, cal evitar assignar un gènere fix als personatges i trobar solucions lingüístiques que reflecteixin la seva androgínia.

Les dues traduccions catalanes mantenen aquest efecte de xoc cultural, però amb matisos que mereixen ser analitzats. En la traducció d'Aymerich (12b), *era certament difícil d'imaginar-se'l com a una mare jove* reproduceix gairebé literalment l'estructura original, amb una fidelitat que manté la tensió entre pronom masculí i rol matern. En canvi, Busquets (12c) opta per una solució lleugerament més fluida: *de jove com a mare*, una estructura que minimitza el contrast immediat entre el pronom masculí i el rol tradicionalment femení. Tot i això, ambdues opcions conserven el nucli semàntic essencial: la dificultat del narrador (i, per extensió, del lector) per integrar el concepte de maternitat dins d'una identitat que no respon a les convencions binàries de gènere.

La imatge de Shusgis com a “mare jove” aplicada a un personatge percebut com a home pel narrador, subverteix les associacions tradicionals entre maternitat i feminitat, generant el que es coneix com *discomfort* o incomoditat que desestabilitza les estructures cisnormatives. Les traduccions catalanes d'Aymerich (1985) i Busquets (2019) opten per mantenir aquest xoc conceptual, en una estratègia que pot ser llegida en clau de traducció resistent (Venuti, 1995).

4.3.12 Qüestió o fenomen per neomorfema -i

El fragment (13) destaca per ser un exemple paradigmàtic de com aplica la traductora els pronoms neutres en català. L'exemple es troba en la traducció del nom del personatge protagonista: Sibling Dex, literalment germà/germana Dex, que es resol en català com li germani Dex. L'ús de l'article *li*, així com del substantiu *germani*, respon a una voluntat clara d'evitar l'assignació d'un gènere masculí o femení, respectant així la identitat de gènere de Dex tal com s'ha construït a l'original. Aquesta decisió segueix les orientacions de la Guia gramatical del llenguatge no-binari, que proposa *li* com a forma neutra per a referir-se a persones no binàries, i que, defensa la flexibilització de les regles gramaticals normatives a favor de la inclusivitat.

- (13) a. Sibling Dex was so tired of it. (Chambers 2021: 5)

La traductora descarta l'ús del masculí genèric, ja que, segons la Guia: “Fins ara, el masculí s'ha fet servir de manera específica (per referir-se a un individu home) i genèrica, tant en singular per parlar d'una classe d'individus com en plural d'un grup de persones de diversos gèneres (L'Apòstrof, 2021). El paradigma hegemònic situa l'home blanc a dalt de tot de la jerarquia, com a element suposadament neutre i definitori de tota l'espècie humana; i, seguint aquest raonament, s'utilitza el masculí com a genèric. No obstant això, està demostrat que tenim tendència a entendre el masculí genèric com a masculí intencional (Stetie i Zunino, 2022), de manera que aquest ús situa les dones i les persones no-binàries en una posició d'exclusió i invisibilitat constant”.

Pel què fa a l'adjectiu *farti*, la traductora Anna Llisterri ha seguit el mateix criteri de concordança de gènere que proposa a la Guia gramatical: “Així com amb el masculí i el femení, amb el gènere gramatical neutre també es fa concordança de gènere amb els articles i adjectius que fan referència a un nom” (Guia gramatical del neomorfema -i, 123). Ara bé, en el cas dels adjectius siguin invariables, com, per exemple, *amable*, no cal transformar-los. És força habitual abusar de la i, fent-la servir a tot arreu quan es comença a incorporar el gènere gramatical neutre. Amb el següent exemple es demostra a la Guia:

1) *Ni Lau es valenti.*

2) *Lis xiquetis són amables sempre que no lis molestis.*

4.3.13 Qüestió o fenomen per neomorfema -i

Com en l'anterior cas, el passatge (14) presenta l'oportunitat per analitzar com la traducció catalana treballa per mantenir la identitat no-binària de li Dex en un context de limitacions del sistema lingüístic català.

(14)

- a) But so what, right? Dex was the best tea monk in Panga, if the chatter was to be believed. They didn't believe such hyperbole themselves, and it's not like anything about their work was a competition. But their tea was good. They knew this. They'd worked hard. They put their heart into it. Everywhere they went, they saw smiles, and Dex knew that it was their work—their work!—that brought those out. They brought people joy. They made people's day. (Chambers 2021: 38)
- b) Però i què, ara? Li Dex era li millor mongi del te de Panga, si s'havia de creure tota la xerrameca. Per la part que li tocava, elli no es creia aquella hipèrbole, i tampoc no era que la seva feina tingués res de competitiu. Però les seves infusions eren bones, això no es podia negar. Ho sabia. S'hi havia esforçat molt. Hi havia posat tot el cor. Arreu on anava, veia somriures, i li Dex sabia que era la seva feina (la seva feina!) el que els havia fet sortir. Portava alegria a la gent. Salvava el dia a la gent. (tr. Llisterri 2024: 41)

Chambers aprofundeix en la veu interna del personatge principal i ho fa mantenint l'ús conscient del pronom no-binari *they/them*, que en anglès funciona com a pronom singular sense marca de gènere. Aquest ús reiterat esdevé un element clau per a la construcció identitària de Dex, no només en la dimensió narrativa sinó també en la seva presentació lingüística: el text original afirma repetidament “they knew this”, “they put their heart”, “their work!”, “they made

people's day", etc., fent visible la seva identitat sense que això interfereixi en la fluïdesa del relat.

En la versió catalana, la traductora Llisterri recorre a un conjunt de solucions que responen a la dificultat de trobar un equivalent directe del pronom *they* com a singular no-binari. Tal com es reflecteix a la Guia gramatical (2023), el català normatiu no disposa actualment d'un pronom personal acceptat per a referir-se a persones no-binàries, cosa que força la traducció a adoptar estratègies alternatives com l'ús d'*elli*, el determinant *li* estructures gramaticals flexibles.

En aquest punt, però, cal tenir en compte el comunicat de l'IEC aprovat el 20 d'octubre de 2023 sobre el llenguatge inclusiu. El document representa una presa de posició clara respecte a l'expressió de gènere gramatical en català i el seu encaix amb les propostes no-binàries. L'IEC rebutja explícitament l'ús del neomorfema *-i* com una marca flexiva no-binària, tot considerant-lo una "fórmula artificial externa" que "contradiu el sistema lingüístic" del català. En aquest sentit, l'Institut argumenta que aquest tipus de modificació no prové de l'evolució interna de la llengua, sinó que implica una manipulació aliena a la seva lògica morfològica. A més, el comunicat descarta també l'ús del femení com a gènere genèric, ja que considera que pot generar "expressions equívokes i confuses". En canvi, recomana l'ús de formes dobles (*homes i dones, els treballadors i les treballadores*) com l'alternativa més ajustada a la norma per visibilitzar ambdues categories de gènere binari, tot i reconèixer que això pot generar textos "excessivament redundants".

Finalment, el document no proposa cap canvi normatiu, però si reconeix implícitament que les transformacions lingüístiques poden venir "de l'ús social", una observació rellevant per comprendre que el llenguatge no-binari, malgrat ser rebutjat per l'autoritat normativa, pot esdevenir objecte de canvi lingüístic a mitjà o llarg termini.

Aquest posicionament institucional genera una tensió evident amb les pràctiques de traducció inclusiva que, com en el cas de la traducció de *Psalm for the Wild-Built* per Anna Llisterri, introdueixen formes com *elli* o *li* per representar identitats no-binàries. En aquest cas, la traductora actua —en la línia de Sherry Simon (1996) i Luise von Flotow (1991)— com una medidora ideològica, capaç de desafiar els límits normatius per tal d'expressar realitats dissidents que la norma lingüística encara no contempla.

D'aquesta manera, la traducció esdevé una eina política i cultural. Tal com sosté Olga Castro (2013), la traducció feminista i queer és un espai on el conflicte entre norma i ús es fa evident, i on les formes "artificials" poden ser vistes com a intervencions creatives que reflecteixen necessitats socials reals.

Així doncs, el que l'IEC etiqueta com a "incompatible" pot ser interpretat des de la traductologia feminista com un acte de resistència lingüística i cultural. Llisterri no només fa una tria terminològica sinó que també contribueix a normalitzar nous referents identitaris a través de la literatura.

4.3.14 Qüestió o fenomen per alternança d'arrel segons el gènere

El fragment (15) és interessant perquè es fa ús d'estratègia d'inclusivitat indirecta, en què s'evita explicitar una distinció binària (per exemple, *monks and nuns*) i manté la referència oberta a qualsevol identitat dins del col·lectiu religiós.

(15)

- a) If Sister Mara knew what was up with the monks under their shared roof, her job was satisfied. “Do you want an **apprenticeship**?” (Chambers 2021: 7)
- b) Si la germana Mara estava al cas de què feien i com estaven tots els monjos de sota el sostre que compartien, ja havia fet la seva feina. Vols fer-te **aprenenti** d'algú? (tr. Llisterri 2024: 13)

En el fragment en qüestió, Becky Chambers introdueix Sister Mara, una figura religiosa que exerceix un paper de guia per a Sibling Dex. El passatge presenta una situació en què Mara supervisa una comunitat de monjos sota el mateix sostre, i s'hi inclou una referència col·lectiva amb el pronom *their*, en un context de possessió compartida. El pronom *their* en aquest cas no fa referència a un sol individu no-binari, sinó que és un possessiu plural que s'empra per referir-se al sostre compartit entre els monjos. Tanmateix, l'ús del plural permet evitar la segmentació de gènere (*monks and nuns*) o l'ús d'un pronom masculí genèric. L'expressió *the monks under their shared roof* conté un ús remarcable del pronom possessiu *their*, que aquí no s'utilitza per marcar identitat de gènere no-binària, sinó com a possessiu plural en un context col·lectiu.

En la versió catalana, Llisterri opta per una reescriptura més sintètica i amb certa llibertat estructural, però que manté el sentit i l'equilibri discursiu del fragment. Manté el nom de tractament i la concordança, és a dir, reproduïx fidelment el terme *Sister* amb *Germana Mara*, que té una càrrega fortament connotada en l'àmbit religiós. Tot i que Mara no és no-binària, la decisió de mantenir la concordança femenina és coherent amb el text original i no genera dissidència semàntica. Cal destacar que segons Santaemilia (2005), la traducció de termes religiosos pot funcionar com una acte ideològic, que pot perpetuar o qüestionar les normes de gènere associades a aquests rols. En aquest cas, la traductora manté el tema tradicional, probablement per no descontextualitzar el referent cultural.

Ara bé, tal com apunta la Guia, un dels objectius de les pràctiques lingüístiques no-binàries és desplaçar el focus del gènere cap a la funció, la relació o el context. Així, sembla que Chambers apliqui aquesta lògica: el què importa no és si els monjos són homes o dones, sinó que formen part d'una comunitat sota una mateixa estructura simbòlica i quotidiana.

Finalment, des d'una perspectiva traductològica, aquesta elecció comporta reptes interessants, ja que en català el mot monjo té una càrrega masculina, mentre que monja es percep com la seva contrapart femenina. La traductora Llisterri opta per reproduir aquesta construcció sense desdoblaments ni formes dobles. Tot i que, en fa una adaptació més neutra del context i introdueix altres formes inclusives més endavant (com *aprenenti*).

En definitiva, l'ús de *monks* en lloc de *monks and nuns* no és accidental: és una estratègia discursiva de neutralització del gènere que permet representar col·lectius humans sense reproduir la rigidesa dels binarisme tradicionals. Aquesta decisió, encara que subtil, forma part de l'arquitectura inclusiva que sosté el món narratiu de Chambers.

4.3.15 Qüestió o fenomen per ommissió de subjecte

El fragment (16) resulta interessant perquè mostra com la representació del gènere no-binari s'articula en interaccions quotidianes i com la traductora adapta amb precisió estratègies per preservar la neutralitat gramatical en relació amb descripcions externes. El primer punt d'anàlisi que cal destacar és l'expressió que utilitza l'original en anglès *one of the villagers*, una fórmula genèricament neutra. Llisterri opta per una adaptació literal i alhora curosa a no marcar el gènere: “una de les persones del poble”. La reestructuració en qüestió evita el terme vilatà/ana, que seria binari, i dona lloc a una construcció neutra fidel al sentit original però també coherent amb les propostes de la *Guia*.

(16)

- a) One of the villagers from the waiting crowd walked up to Dex. “Do you need help?” **she** asked. Dex shook **their** head. “No, thanks. I’ve got kind of a...” **They looked** at the jar of flowers in one hand and the battery pack in the other, trying to remember what it was **they’d been doing**. (Chambers 2021: 28)
- b) Una de les persones del poble que esperaven es va apropar a li Dex.
—Necessita ajuda? —**li** va preguntar. Li Dex va fer que no amb el cap. —No gràcies. Tinc una mena de... —**Es va quedar mirant** el gerro amb flors que tenia en una mà i les bateries de l'altra, intentant recordar què era **el que estava fent**. (tr. Llisterri 2024: 32)

Pel què fa al tractament dels pronoms per referir-se a Dex, l'original fa ús del pronom *they/their/they'd*, que és clau per a la seva identitat no-binària. En català, la traducció substitueix l'ús dels pronoms personals per referències al nom complet (li Dex) i per formes impersonals (es va quedar mirant..., tenia en una mà...). Llisterri evita els pronoms ell o ella, en coherència amb el sistema construït al llarg del llibre.

Això mostra una aplicació clara del que s'anomena estratègia de despersonalització per preservar la neutralitat en llengües marcades gramaticalment pel gènere (Santaemília, 2005).

Pel què fa al diàleg, és interessant observar que la dona que parla a Dex en anglès es defineix com a *she*, però Llisterri elimina aquesta marca en català. En lloc de “ella li va preguntar”, la traductora escriu simplement “li va preguntar”, evitant qualsevol especificació del gènere de qui pregunta. Això demostra una opció clara per reduir les marques de gènere no essencials i mantenir una narració més fluida i inclusiva.

A més, la traductora manté la pausa i confusió de Dex amb una estructura similar a l'original (“tinc una mena de...”, “es va quedar mirant...”), però ho fa sense recórrer a construccions que

comportin gènere gramatical. Això reforça la consistència del registre i del to, alhora que manté l'estil introspectiu del text.

Així doncs, a través d'aquest fragment es demostra com la traducció de Llisterri no només adapta les formes gramaticals, sinó que fa un exercici profund de reestructuració sintàctica per tal de protegir la neutralitat de gènere del personatge principal. Aquesta feina es duu a terme seguint criteris lingüístics establerts per la guia Raig Verd i també des d'un posicionament ideològic clarament alineat amb els principis de la traducció queer. Llisterri transforma una dificultat estructural (l'absència de formes normatives neutres en català) en una oportunitat creativa que amplia el repertori gramatical del català i alhora reivindica la inclusivitat.

4.3.16 Qüestió o fenomen per decisió metadiscursiva de la traductora

El fragment (17) destaca per una cita del personatge que resulta reveladora per al pensament queer i posthumanista, ja que qüestiona la noció d'identitat personal associada al llenguatge. El robot s'identifica com a màquina, i apel·la a la distinció entre éssers vius i objectes per justificar l'ús del pronom *it*, tradicionalment assignat a coses o animals no personificats. Aquesta designació no és neutral: en anglès, *it* suposa una despersonalització radical. És per aquest motiu que moltes persones no-binàries rebutgen aquest tracte, que perceben com deshumanitzador.

(17)

- c) Dex took note of Mosschap's phrasing. "So, it is correct, then? You wouldn't prefer they or—" "Oh, no, no, no. Those sorts of words are for people. Robots are not people. We're machines, and machines are objects. Objects are its." (Chambers 2021: 69)
- d) —Ell? Llavors, és correcte fer servir el masculí? No preferiríeu formes no binàries o... —Oh, no, i ara. Aquesta mena de paraules són per a les persones. Els robots no som persones. Som màquines, objectes, i el gènere gramatical dels objectes no depèn de res d'això. La paraula «robot» té gènere masculí i a nosaltres ja ens va bé. (tr. Llisterri 2024: 70)

En el fragment original (17a), el robot Moixeró respon a la proposta de ser designat amb un pronom personal humà, i rebutja explícitament aquesta categorització.

La traducció catalana (17b) reformula el passatge amb un enfocament diferent. La traductora substitueix l'argument basat en el pronom anglès *it* per una explicació sobre el gènere gramatical en català, i adapta el raonament de Moixeró a les convencions lingüístiques de la llengua d'arribada. La tria no és només lingüística, sinó també ideològica i cultural. A més, Llisterri introdueix una nota aclaridora a peu de pàgina: "En l'original anglès, aquest paràgraf és una mica diferent. El Moixeró diu a li Dex que el pronom adequat per referir-se als robots no és el no-binari *they* ("elli"), sinó *it*, que es fa servir per a objectes i no per a persones i que no té un equivalent directe en català. En aquesta traducció, he optat per assignar als robots el gènere gramatical masculí que sol tenir el substantiu. En el cas dels noms propis, he evitat l'article personal *en*, que es reserva per a personatges humans. (N. de la T.)".

La nota mostra una consciència explícita del desplaçament semàntic i ideològic entre el text original i el català. Aquesta intervenció paratextual és reveladora del caràcter ideològicament conscient de la seva tasca com a traductora. Llisterri assumeix la responsabilitat de la seva tria —assignar el gènere gramatical masculí als robots— no pas com una solució neutra, sinó com

una estratègia marcada per les convencions i els límits del sistema lingüístic català. Tal com sosté Santaemilia (2005), tota traducció implica una posició, i aquesta nota evidencia que la traductora opta per una solució funcional que busca evitar el binarisme humà sense recórrer a recursos artificials o inestables.

En aquest sentit, la decisió de no utilitzar l'article personal *en* davant noms propis com Moixeró, serveix per marcar subtilment la no-humanitat dels robots sense deshumanitzar-los, ni assignar-los un gènere personal tradicional.

D'altra banda, la traductora mateixa reconeix la intraductibilitat relativa del pronom anglès *it* en llengües romàniques com el català, en què tots els substantius tenen gènere gramatical. Això reflecteix una de les tensions centrals del debat sobre llenguatge no-binari: la discrepància entre gènere gramatical i gènere identitari, que en anglès pot esdevenir camp d'experimentació (*they* com a personal neutre o no-binari), mentre que en català requereix formes més creatives i contextuais, com les proposades per la *Guia*.

Aquest recurs pot analitzar-se a partir de les estratègies de traducció segons Hurtado Albir (2001). En concret, es tracta d'una combinació de dues tècniques principals. En primer lloc, es pot classificar com una modulació, ja que, es produeix un canvi de perspectiva o punt de vista respecte a l'original. Hurtado Albir defineix la tècnica de modulació com “se efectua un cambio de punto de vista, de enfoque o de categoría de pensamiento en relación con la formulación del texto original; puede ser léxica y estructural. Coincide con la acepción de Vinay y Darbelnet”. Així, el pronom neutre *it*, que serveix en anglès per designar objectes amb valor despersonalitzat, es modula en català cap a un ús masculí gramatical, que no implica necessàriament masculinitat humana. El canvi, doncs, és semàntic i cultural: s'abandona la literalitat del neutre per adoptar una forma coherent amb el funcionament morfosintàctic del català. En segon lloc, es pot classificar d'igual manera com una adaptació. En aquest cas, la traductora realitza un ajust pragmàtic, justificant-lo a través d'una nota explicativa i situant-lo dins d'un context cultural específic. Hurtado Albir defineix l'estratègia en qüestió com “Se reemplaza un elemento cultural por otro propio de la cultura receptora. Se corresponde con la adaptación cultural de Vinay y Darbelnet, la sustitución cultural de Taber y Nida y el equivalente cultural de Margot”. Per tant, aquesta estratègia respon a la necessitat de mantenir la naturalitat i la llegibilitat del text per al públic catalanoparlant, tot evitant friccions amb el sistema normatiu de la llengua d'arribada.

Cal destacar que no es tracta d'una tècnica de variació en sentit estricte— és a dir, un canvi estilístic sense motivació funcional clara—, sinó d'una decisió conscient que respon tant a restriccions gramaticals com consideracions ideològiques. En aquest sentit, la traductora actua com a mediadora cultural, tal com han exposat estudis com el d'Olga Castro (2013), que analitzen el paper de la traducció en la circulació i legitimació de discursos de gènere en contextos multilingües.

La solució de Llisterri, per tant, s'inscriu dins d'una tècnica d'adaptació semàntica i discursiva, que evita imposar un sistema de pronoms neutres (inexistent de manera normativa en català) per referir-se a un robot.

Tanmateix, el fet que la solució adoptada per Llisterri no s'ajusti plenament a cap de les tècniques de traducció recollides en la classificació d'Hurtado Albir posa de manifest una de les limitacions d'aquests models: aquestes tècniques son pensades des d'una perspectiva textual i lingüística, i no sempre contempen les dimensions socials o polítiques de la traducció. En aquest sentit, Castro (2013) ja havia assenyalat aquesta carència i proposa una visió més àmplia del rol de la traductora com a agent cultural i com a participant activa en les negociacions de significat i poder.

En resum, la traductora renuncia a una equivalència formal directa i opta per una adaptació que manté la intenció filosòfica del text, tot obrint la porta a un debat sobre els límits del llenguatge a l'hora de representar identitats no normatives. La seva decisió, recolzada per una explicació metadiscursiva clara, exemplifica la figura de la traductora com a mediatadora cultural i ideològica, i convida a una lectura crítica del text més enllà de les convencions normatives de gènere tal com defensen Simon (1996) i von Flotow (1997).

4.3.17 Qüestió o fenomen per neutralització nou personatge

El fragment (18) és interessant perquè es mostra una característica pròpia de l'autora original, Chambers; la indeterminació de gènere com a recurs narratiu per a descriure infants, persones desconegudes o, com en aquest cas, personatges secundaris. L'exemple d'Oggie n'és paradigmàtic.

(18)

- e) One of Dex's many, many cousins back in Haydale had a young kid named Oggie. Some day in the undefined future, Oggie would be brilliant, but for the time being, **they** were annoying as hell. (Chambers 2021: 100)
- f) Un dels molts i molts cosins de li Dex, allà a Valldefenc, tenia una criatura petita que es deia Oggie. Algun dia en un futur indefinit, l'Oggie seria alguna mena de geni, però ara com ara era una **critaura** emprenyadora a no poder més. (tr. Llisterra 2024: 99)

En l'original anglès, el personatge Oggie és introduït amb el pronom singular neutre *they*. Aquest ús del pronom no té, necessàriament, una càrrega identitària no-binària explícita; la seva funció comunicativa és evitar l'assignació de gènere a un infant i, per tant, deixa oberta la possibilitat que el personatge s'identifiqui fora del binarisme. En el context d'una obra que ja explora temàtiques de gènere i identitat a través del personatge no-binari de Sibling Dex, aquest recurs té una funció coherent i deliberada dins de l'ecosistema narratiu. La traducció al català d'aquest fragment mostra com la traductora opta per una estratègia de neutralització semàntica i defugiment pronominal, alineada amb els principis del llenguatge no-binari en català, tal com recull la *Guia*.

La forma *criatura* triada per referir-se a Oggie és significativa per diversos motius. En primer lloc, es tracta d'un substantiu morfològicament femení però semànticament neutre, un recurs especialment recomanat per la *Guia* com una via per eludir la rigidesa binària del sistema pronominal català. Aquesta opció permet construir una frase plenament gramatical sense assignar cap identitat de gènere al personatge i sense recórrer a formes artificials, com els pronoms que sorgeixen de propostes de col·lectius trans i no-binaris, en els quals es reemplaça la lletra que atorga el gènere a les paraules per la consonant -x (juntxs) o la introducció de l'arrova (@) com a neutre per englobar tots els gèneres (junt@s). Aquestes són estratègies descartades (Guia gramatical, 102), ja que, no són accessibles per a persones mancades del sentit de l'oïda i, per tant, són capacitistes perquè funcionaria com a sistema d'opressió que jerarquitzaria les formes de ser, estar, moure's i pensar i consideraria una única forma com a normal, valuosa o desitjable. Algunes persones necessiten lectors de textos que no poden interpretar paraules escrites amb aquests caràcters cosa que dificulta la comprensió i les exclou. Una altra dificultat de lectoescriptura i d'oralitat és la impossibilitat de pronunciació de totes

dues propostes. Totes dues opcions només es fan servir de manera escrita, tant l'@ com la x poden llegir-se com un a o una o i no i; aleshores, la manera en què cadascú ho interpreta dependrà molt de la visió personal del món (Martín Menéndez, 2020). Per tots aquests motius, és millor apostar per l'ús de vocals ja existents i reconegudes a l'hora de repensar el llenguatge no-binari.

Així doncs, aquest ús es pot considerar un cas invers al de l'anterior *monks*, que tot i ser morfològicament masculí, s'empra sovint amb funció genèrica per referir-se a una comunitat religiosa mixta. En ambdós casos, el contrast entre forma gramatical i ús semàntic il·lustra la complexitat dels mecanismes de gènere en les llengües naturals. El mot *criatura* funciona com una forma femenina no marcada en català, és a dir, un substantiu que, tot i la seva terminació femenina, no implica necessàriament una assignació de gènere femení al referent. Es tracta, doncs, d'un substantiu invariable pel que fa al gènere, aplicable a infants de qualsevol sexe o identitat de gènere. Aquesta situació no és casual: molts noms de massa o genèrics en català són tradicionalment de gènere femení. Això permet que paraules com *criatura* actuïn com a referents neutres sense necessitat d'introduir recursos artificials o externs al sistema lingüístic català, fet especialment valuós en el marc de la traducció no-binària.

Cal destacar, també, l'estructura sintàctica *era una criatura emprenyadora a no poder més*, on es torna a eludir l'ús de qualsevol pronom personal que segueix l'esmentat amb anterioritat d'estratègia d'el·lipsi pronominal, que consisteix a evitar les formes de gènere explícit a través de canvis estructurals o lèxics.

Finalment, es pot remarcar que l'elecció de *criatura* també és efectiva del punt de vista estilístic i literari, ja que preserva el to desenfadat i familiar del text i assoleix, així, un dels objectius més complexos de la traducció no-binària: fer visibles noves identitats sense forçar la llengua ni el relat.

4.4 L'impacte social de les tries de traducció: implicacions ètiques i estètiques

Les decisions traductològiques comporten conseqüències que afecten a la recepció del text, la construcció de significats i, sobretot, la manera com les identitats, especialment les de gènere, són representades i percebudes. Així, la traducció esdevé una pràctica on conflueixen el compromís ètic i la sensibilitat estètica.

Com defensa Simon (1996), la traducció és un camp on es negocien discursos de poder, identitat i representació, és a dir, que les traduccions poden reforçar estereotips o bé subvertir-los, poden invisibilitzar realitats dissidents o ajudar a fer-les emergir en contextos on tradicionalment han estat silenciades. En aquest marc, l'elecció d'una forma inclusiva, ambigua o tradicional per expressar el gènere comporta implicacions més enllà de la fidelitat lingüística: incideix en la percepció social. Així doncs, traduir no és només transmetre significats, sinó prendre posició respecte a quins discursos es volen preservar i quins transformar. Aquesta dimensió ideològica ha estat assenyalada per autores com Baker (2006). Des del punt de vista ètic, aquest raonament planteja reptes significatius i qüestions com les següents: fins a quin punt és lícit modificar el text original per adaptar-lo a valors contemporanis d'inclusió? Com

es poden visibilitzar les identitats no-binàries sense desvirtuar la veu original de l'autora? Quin grau de responsabilitat tenen les traductores en la transmissió d'aquests significats?

En aquest context, l'ètic traductora no es pot limitar a la noció clàssica de fidelitat, sinó que ha d'ampliar-se cap a una responsabilitat social i cultural. Així, la persona traductora ha d'assumir el seu rol actiu en aquesta configuració, tot mantenint un equilibri entre la coherència estètica del text i la sensibilitat ètica davant les formes de representació del gènere. Alhora, les tries estètiques també són clau. Optar per una solució inclusiva pot tenir un impacte en la fluïdesa del text, o generar una lectura més forçada per part del públic. Això exigeix un judici reflexionat sobre el context editorial, el públic receptor i les convencions literàries. Així, l'estètica, lluny d'oposar-se a l'ètica, és una forma de mediació que pot ajudar a fer més efectives certes propostes de traducció transformadora.

En definitiva, aquesta secció posa en relleu que cada decisió traductològica comporta una responsabilitat ètica i un impacte social. L'objectiu no és establir regles fixes, sinó generar consciència crítica sobre les implicacions dels recursos utilitzats i fomentar una traducció que a part de comunicar, qüestioni i proposi.

A *La mà esquerra de la foscor* de Le Guin, les identitats de gènere dels habitants de Gethen desafien la dicotomia binària. Tot i això, moltes de les traduccions (incloses al català i castellà) han optat per assignar el masculí com a gènere gramatical predominant, la qual cosa ha generat debat sobre l'efecte d'aquesta tria en la recepció del text. En aquest cas, la tria de gènere gramatical no és neutral: esdevé un posicionament ideològic que pot esborrar o matisar la radicalitat del text original.

Per contra, en *Psalm per als construïts en terres salvatges* de Becky Chambers, la presència explícita d'un personatge no-binari ha conduït a solucions traductològiques més innovadores i conscients. Aquest cas exemplifica una tendència més recent dins la traducció feminista i queer, que cerca estratègies inclusives, com ara l'ús del pronom neutre, la flexió morfològica acabada amb -i, o formes perifràstiques que respectin la identitat de gènere sense alterar radicalment l'estil literari.

Aquestes problemàtiques han estat àmpliament tractades per autores com von Flotow (1997), que defensa que la traducció amb perspectiva feminista no només és una opció estètica, sinó una intervenció cultural. Aportacions com aquestes reforcen la tesi que les tries de traducció no són només tècniques, sinó també ètiques i estètiques, amb un impacte potencial en la configuració de les representacions de gènere, especialment en contextos literaris.

5. REVISIÓ CRÍTICA

Aquesta secció té per objectiu sintetitzar de manera crítica les observacions realitzades al llarg de l'anàlisi, amb una atenció especial als casos concrets que han evidenciat conflictes traductològics derivats del gènere, tant en el pla lingüístic com en el cultural i ideològic. Es tracta de valorar fins a quin punt les estratègies emprades en les traduccions destacades han estat eficaces a l'hora de preservar, adaptar o transformar les identitats de gènere del text

original. La lectura comparada de *The left hand of darkness* i les seves dues traduccions catalanes (Aymerich, 1985; Busquets, 2019) ha permès identificar amb un conjunt de tensions traductològiques centrades en la representació del gènere, tant en l'àmbit lingüístic com en el discursiu i ideològic. En un text profundament marcat per la subversió de les categories de sexe i gènere, la traducció esdevé un espai d'alta càrrega política i simbòlica, en què cada decisió lèxica pot inclinar-se cap a la reproducció o la resistència dels patrons normatius.

Un primer punt per destacar és la construcció dels neologismes *manwoman* / *home-dona* / *donahome* (10). Les dues traduccions opten per reproduir l'estratègia de composició de mots de l'original anglès, però amb matisos significatius: mentre que Aymerich manté la juxtaposició *home-dona*, més fidel en la forma però semànticament més rígida i binària, Busquets introdueix *donahome*, una aposta morfosintàctica que, en consonància amb la formació dels compostos en català (GIEC, 2019), reforça la visió híbrida i no jeràrquica dels cossos gethenians. Aquesta tria apunta a una major sensibilitat cap a les implicacions polítiques del gènere gramatical i a una consciència més clara del caràcter queer del text original.

Un segon cas revelador és la traducció de *The king was pregnant* (11). La paradoxa aparent d'un rei embarassat trenca amb les convencions genèriques de la llengua i cultura binàries, i tant Aymerich com Busquets opten encertadament per conservar el xoc conceptual. Tanmateix, totes dues versions opten per la forma masculina *hereu* per traduir *heir*, un terme que en anglès és semànticament neutre. Aquesta elecció reproduceix una visió cisheteronormativa de la successió monàrquica i suavitza el potencial subversiu del fragment. Tal com defensa Simon (1996), la traducció pot esdevenir una eina de reescriptura ideològica, i en aquest cas concret, les traductores no han explorat alternatives més neutres com *descendència* o *successió*, que haurien mantingut l'ambigüitat de gènere de l'original.

En tercer lloc, la proposició *a young mother* posa de manifest un tercer eix de conflicte. L'ús d'aquesta expressió per referir-se a un personatge masculinitzat pel narrador (Shusgis) qüestiona directament l'assignació tradicional entre funció biològica i identitat de gènere. Malgrat les limitacions morfològiques de la llengua catalana, amb una forta marca de gènere gramatical, tant Aymerich com Busquets mantenen la referència a mare jove, la qual cosa pot llegir-se, en termes de Venuti (1995), com una estratègia de traducció resistent. Aquesta fidelitat formal genera fricció semàntica i obliga el lector a enfrontar-se a la no-binarietat del món representat.

Aquests exemples demostren que la traducció de textos amb càrrega de gènere no és una tasca neutra, sinó que implica posicionaments polítics i culturals. Les decisions lèxiques i gramaticals adopten una funció performativa (Butler, 1990), en la mesura que contribueixen a construir o desmuntar identitats a través del llenguatge. Així, el potencial disruptiu de Le Guin es veu parcialment mantingut en les dues traduccions, tot i que amb oscil·lacions entre la resistència i la domesticació.

Des d'una perspectiva més àmplia, cal situar aquestes traduccions dins la tradició literària catalana i la seva intertextualitat. Històricament, la literatura catalana —com moltes altres literatures europees— ha estat profundament marcada per una visió essencialista del gènere, tant pel que fa a la representació de personatges com a les estructures simbòliques. La figura

de la mare ha estat codificada culturalment com a sinònim de feminitat i natura, mentre que el pare o el rei han ocupat espais de poder i autoritat simbòlica. En aquest sentit, expressions com *rei embarassat* o *mare jove* aplicada a un personatge percebut com a masculí entren en fricció directa amb els imaginaris literaris consolidats. Aquest xoc no només es produeix a nivell lèxic, sinó també a nivell d'intertextualitat, ja que, desestabilitza els arquetips i els mites sobre els quals s'ha construït bona part de la narrativa clàssica. Aquesta tensió pot llegir-se com una oportunitat de renovació del cànon, a partir d'una traducció que no només adapta, sinó que transforma i qüestiona les convencions establertes. La traducció de Le Guin esdevé, així, una ocasió per pensar el gènere no només com a contingut textual, sinó com a operador ideològic i discursiu dins del procés traductològic.

En conjunt, les traduccions catalanes analitzades reflecteixen intents seriosos de preservar l'ambigüitat de gènere del text original, però també posen en evidència les tensions inherents a traduir dins un sistema lingüístic amb alta càrrega de marca de gènere. Si bé en alguns casos les decisions adoptades poden ser enteses com a estratègies de resistència, en d'altres —com la tria de *hereu*— aquestes opcions reproduïxen estructures de poder cisnormatives. Finalment, l'anàlisi intertextual i cultural mostra com aquestes traduccions interactuen amb una tradició literària que arrossega codis genèrics rígids i que sovint invisibilitza les identitats dissidents. Replantar la traducció com una pràctica ideològica i intertextualment conscient pot obrir camins per a una literatura catalana més diversa i empàtica amb tothom.

Les observacions recollides al llarg de l'anàlisi de la segona obra *Psalm per als construïts en terres salvatges* (Chambers 2021, tr. Llisterra 2024) també evidencien conflictes traductològics derivats del tractament del gènere, tant en el pla lingüístic com en el cultural i ideològic. L'obra de Becky Chambers es construeix des d'un imaginari especulatiu que qüestiona les normes binàries de gènere i identitat, i posa al centre figures com el robot Mosschap i el personatge principal Sibling Dex, que es defineix com a no-binària. Aquest context exigeix una resposta traductora sensible, coherent i capaç d'integrar discursos queer en una llengua com el català, fortament marcada pel què fa al gènere. Els casos estudiats mostren com la traductora, Llisterra, ha recorregut a un ampli ventall d'estratègies per resoldre els desafiaments imposats per la representació de gènere no normatiu. En el cas del robot Moixeró (17), que Chambers tracta com a no-binari, però identifica clarament com a "objecte", Llisterra opta per utilitzar el masculí gramatical. Això podria considerar-se una modulació cultural o fins i tot una variació (Hurtado Albir, 2001), però el fet que la decisió no encaixi del tot amb cap tècnica establerta posa en qüestió els límits de les classificacions tradicionals. Tal com argumenta Castro (2013), aquestes tipologies sovint obliden la dimensió sociopolítica i cultural de la traducció i el rol actiu de la traductora com a agent ideològic.

Pel que fa a Oggie (18), l'infant de gènere no especificat, el recurs al terme criatura permet evitar l'assignació de gènere i mantenir la indeterminació present en l'original (*they*), sense caure en solucions artificials com la "x" o l'arrova, que són problemàtiques des del punt de vista de l'accessibilitat i la normativitat (Martín Menéndez, 2020). L'ús de criatura, tot i ser un mot de gènere gramaticalment femení, funciona com un substantiu semànticament neutre, fet que connecta amb el comportament invariable d'altres noms de massa en català, sovint associats al femení. Llisterra reforça l'estratègia mitjançant l'el·lipsi pronominal (era una

criatura empenyadora a no poder més), evitant així qualsevol construcció pronominal amb gènere marcat.

Per altra banda, en el cas de *Sibling Dex* (13), personatge no-binari central a l'obra, es pot observar una alternança morfològica. Llisterri tradueix *Sibling* per *li germani*, i construeix les frases evitant pronominalitzacions de gènere o recorrent a estructures sintàctiques neutres. Es destaca l'ús del morfema *-i* com a marca de gènere no-binari, una proposta ja establerta en contextos trans i queer en català, tot i que encara no normativitzada però sí recollida per La Guia. Aquesta estratègia implica una intervenció ideològica i una adaptació que va més enllà de les solucions clàssiques.

Un altre cas rellevant és el de *Sister Mara* i la comunitat de monjos (13). En l'original, Chambers parla de *monks*, evitant la forma binària *monks and nuns*. Aquesta elecció contribueix a una desgenerificació subtil de l'espai religiós, que Llisterri manté optant per una traducció sintètica i naturalitzada. Tot i utilitzar el masculí gramatical, es manté la idea de col·lectivitat neutra, sense segregació per gènere. El tractament *Germana Mara* es manté fidel a l'original i es justifica per raons culturals i d'adequació religiosa.

Els casos analitzats posen de manifest que la traducció de gènere no-binari no és només una qüestió lingüística, sinó una pràctica profundament ideològica. El gènere, entès com a construcció cultural, travessa cada decisió de la traductora, des de l'ús de formes neutres fins a la creació de nous morfemes. Llisterri assumeix una postura intermitentment innovadora: introdueix formes com *seguri* o *li*, però també recorre al masculí quan no hi ha alternativa a la normativa clara. Aquesta tensió mostra els límits i les oportunitats del català com a llengua que encara no disposa d'un sistema plenament funcional per representar identitats no-binàries, però que comença a construir-lo.

6. CONCLUSIONS

La present investigació ha abordat la traducció literària com a pràctica cultural i ideològica, amb especial atenció a la representació de les identitats de gènere dissidents. A través de l'estudi comparatiu de *The left hand of darkness* de Le Guin i *Psalm for the Wild-Built* de Chambers, i les seves respectives traduccions al català, s'han estudiat detalladament els mecanismes traductològics que intervenen en la transferència textual de formes de gènere no normatives. Aquest enfocament ha permès contrastar un conjunt d'hipòtesis teòriques amb dades empíriques en especial èmfasi en la dimensió ideològica i política del procés traductor.

Els resultats obtinguts confirmen, en primer lloc, que la traducció literària no és una activitat neutral. En ambdues obres es fa palès que les decisions de la figura traductora —respecte al gènere gramatical, l'ús de pronoms o l'adaptació terminològica— reflecteixen posicions ideològiques de caràcter explícit o implícit. Així, la traducció es converteix en un espai de negociació entre fidelitat textual, normativitat lingüística i representació identitària. Per tant, l'activitat traductora està condicionada per l'entorn sociocultural, històric i ideològic. Com sosté Baker (2006), el traductor actua des d'una posició enunciativa determinada, la qual intervé tant en les seves eleccions lingüístiques com en les estratègies discursives que adopta. En aquest sentit, tota traducció constitueix una forma de mediació que reflecteix —i, sovint,

reproduceix o qüestiona— les relacions de poder i els sistemes de valors de la cultura receptora. Així, l'activitat traductora s'inscriu en una pràctica que no pot deslligar-se del seu entorn epistemològic i ideològic. Aquesta perspectiva resulta especialment rellevant en el cas de la traducció de qüestions de gènere i sexualitat, on les eleccions del traductor poden contribuir a visibilitzar, neutralitzar o transformar representacions identitàries dissidents. Tal com apunten Simon (1996) i von Flotow (1997), la traducció no només transmet significats, sinó que també produeix i reconfigura discursos.

En aquest context, la traducció literària esdevé un indret de negociació discursiva, on el traductor ha de conciliar les tensions entre la fidelitat textual, la normativitat gramatical de la llengua d'arribada i la representació ideològicament significativa de les identitats de gènere. Cal subratllar, doncs, la manca de neutralitat del traductor i el seu paper com agent ideològic i cultural que interfereix en la reconstrucció de significats.

En segon lloc, es constata que la traducció del gènere implica reptes semàntics, culturals i polítics profunds, que sovint són abordats de manera simplificadora o invisibilitzadora. En el cas de *La mà esquerra de la foscó*, la indefinició deliberada del gènere dels habitants de Gethen representa una provocació del sistema binari de gènere, que les traduccions han tendit a neutralitzar amb l'ús sistemàtic del masculí genèric. Això confirma la hipòtesi que les convencions gramaticals i les expectatives socials condicionen fortament el criteri de la necessitat de traduir el gènere i poden conduir a una domesticació de la dissidència.

Aquest patró es contrasta amb *Psalm per als construïts en Terres Salvatges*, on el personatge principal, Dex, s'identifica com a persona no-binària i s'hi refereix amb el pronom *they/them* en anglès. La traducció al català opta per una estratègia mixta que alterna formes impersonals i solucions creatives per part de la traductora per tal d'eludir el gènere gramatical. Aquest mecanisme corrobora que, quan el gènere no-binari es manifesta de manera explícita, les estratègies indirectes com el masculí genèric o la neutralització lèxica esdevenen insuficients, i el traductor ha de recórrer a formes innovadores que impliquen una intervenció conscient i ideològicament posicionada.

Així mateix, es corrobora la hipòtesi que la traducció de l'ambigüitat deliberada o del llenguatge no normatiu exigeix una medicació activa i sovint disruptiva. Tant a l'obra de Le Guin com a la de Chambers, el gènere no-binari esdevé un component essencial de l'univers narratiu i simbòlic. La seva traducció requereix no només competència lingüística, sinó també una actitud crítica envers les estructures de poder que sosté el llenguatge. En aquest sentit, l'opció de fórmules innovadores que ofereix la llengua pot preservar la intenció de l'obra original, tot i les tensions que pugui generar dins el sistema lingüístic receptor.

Pel què fa a la proposta d'Hurtado Albir (2001), es conclou que si bé és possible identificar les estratègies de traducció —adaptació, modulació, compensació...— en els casos estudiats, resulten insuficients per a la qüestió de la representació de identitats de gènere no normatives. Així, en el cas del gènere no-binari, aquestes estratègies clàssiques sovint resulten limitades, i cal una relectura crítica de les eines tradicionals per incorporar-hi l'exigència d'inclusió i justícia per tal de representar a tothom. Això evidencia la necessitat d'un desenvolupament normatiu i específic per a la traducció del gènere en la llengua catalana.

En conjunt, la recerca respon les hipòtesis inicials i mostra que la traducció literària no només transmet significats lingüístics, sinó que també construeix i reproduceix categories identitàries. En contextos on el gènere és concebut com una construcció performativa (Butler, 1990), la traducció esdevé una pràctica amb un fort component ètic i polític. L'estudi detallat dels casos seleccionats posen de manifest que les estratègies adoptades tenen conseqüències reals sobre la percepció de les identitats de gènere per part del lector.

Finalment, la traducció literària adquireix una funció social rellevant en la configuració de discursos sobre el gènere. Una traducció acurada i conscient pot esdevenir un vehicle de sensibilització que afavoreixi noves formes de comprensió i representació de les identitats de gènere, contribuint a visibilitzar les experiències de persones transsexuals i no-binàries en àmbits culturals diversos. El tractament que la traducció fa d'aquestes identitats no només reflecteix l'estat ideològic del sistema de recepció, sinó que també pot influir-hi, tot desplaçant-ne els límits normatius. La traducció inclusiva és a la vegada un recurs tècnic, que es manifesta a través de les estratègies de traducció, i un acte ideològic, sovint objecte de resistències quan entra en conflicte amb les expectatives lingüístiques o culturals de la societat receptora. Així, la tasca traductora implica trobar equivalències funcionals però també saber gestionar tensions ideològiques i discursives que intercepten en la legitimitat que el text original busca representar.

Amb tot, aquesta recerca demostra que la traducció literària, lluny de ser una operació merament lingüística, construeix una pràctica discursiva profundament arrelada en dinàmiques de poder, normativitat i construcció de gènere. Les dades analitzades revelen que la figura traductora actua com a agent ideològic i cultural, capaç de reproduir, qüestionar o transformar els marcs de referència del text original en funció de les tensions pròpies del sistema de recepció. Així, la traducció esdevé una eina crítica amb potencial transformador, especialment rellevant en el camp de les identitats de gènere dissidents, on les eleccions textuais tenen un impacte directe en la visibilització, supressió o neutralització de subjectivitats minoritzades. Aquest treball, per tant, no només aporta una anàlisi empírica i teòrica sobre la traducció feminista i amb perspectiva de gènere, sinó que també reivindica la necessitat d'una pràctica traductològica conscient, compromesa i responsable, capaç de respondre als desafiaments ètics i polítics de la representació en les societats contemporànies.

7. HIPÒTESIS DE RECERCA FUTURA

Aquest treball obre la porta a diverses línies d'investigació que poden aprofundir en la relació entre traducció, identitats de gènere i transformació cultural. En aquest sentit, es proposen un seguit d'hipòtesis de recerca futura que podrien orientar nous estudis dins del camp de la traductologia crítica i feminista, així com en la seva confluència amb els estudis queer i la lingüística aplicada.

Una primera hipòtesi per explorar és la consideració de la traducció com a eina de transformació cultural, amb la capacitat d'incidir en la manera com es perceben socialment les identitats de gènere. Es parteix de la idea que les eleccions lingüístiques de les traductores poden afavorir o dificultar la visibilització de realitats dissidents, contribuint així a un canvi

social més ampli. Això obre la possibilitat d'estudiar les traduccions com a actes de mediació política i cultural, en què el compromís ideològic juga un paper fonamental.

Una segona línia de recerca hauria de focalitzar-se en com resoldre els xocs culturals vinculats al gènere que sorgeixen com a resultat de traducció de textos amb contextos culturals i lingüístics molt allunyats. Aquest enfocament permetria analitzar, per exemple, les tensions entre les normes de gènere pròpies de llengües majoritàriament neutres (com l'anglès) i les llengües amb destacades marques de gènere com el català i el castellà. Una hipòtesi clau seria que la creativitat lingüística i el coneixement cultural profund són factors indispensables per evitar la supressió de realitats no normatives en aquests processos de traducció. A més, seria interessant la investigació més profunda de possibles noves formes lingüístiques per visibilitzar el gènere no-binari, tot explorant recursos com el llenguatge inclusiu, el pronom neutre, les formes gramaticals no convencionals o les estratègies textuais que permeten preservar l'ambigüitat.

Una altra via important de recerca és l'anàlisi de com les traductores amb perspectiva de gènere reinterpretaran textos literaris històrics, si hi aplicaran lectures i solucions que posin en dubte les representacions tradicionals del gènere. Això permetria revisar clàssics de la literatura des d'un prisma contemporani, i estudiar fins a quin punt la traducció pot esdevenir un instrument de relectura crítica. També, es proposa potenciar la interacció entre traductologia i teoria queer, entenent que aquesta aliança pot produir més marcs interpretatius i metodològics més flexibles i desnormalitzadors. La hipòtesi central és, doncs, que la traductologia, en sintonia amb els estudis queer pot ampliar la seva capacitat d'anàlisi.

Una línia de gran rellevància seria la investigació d'estratègies lingüístiques per integrar el llenguatge inclusiu en la llengua catalana. Es podria partir de la hipòtesi que una aproximació gradual i contextual a l'ús del llenguatge no-binari, combinada amb una pedagogia lingüística crítica, podria facilitar la seva acceptació i funcionalitat comunicativa dins del sistema literari i social català. D'aquesta manera, seguint aquesta direcció, s'espera que la recerca en gènere i traducció es benefici d'enfocaments constructivistes i antropològics, que vagin més enllà de la simple associació entre gènere lingüístic i gènere biològic (Bucholz 2001), incorporant una concepció del gènere com a pràctica cultural i discursiva.

El gènere com a construcció social s'expressa de manera diferent en cada llengua i cultura, i la traducció contrastiva ajuda a comprendre aquestes diferències conceptuais. Debats actuals com el de l'*écriture inclusive* mostren la residència i l'evolució del llenguatge davant de la transformació social, mentre que els entorns plurilingües revelen com la consciència sobre el gènere lingüístic s'intensifica, especialment entre parlants de llengües amb sistemes de gènere diferents.

Finalment, els estudis sobre bilingüisme poden complementar la recerca en traducció i gènere, en especial pel que fa als fenòmens d'interferència de gènere entre llengües. Tot i que aquest efecte és visible en tasques de comprensió i denominació, no sembla manifestar-se de la mateixa manera en el procés traductor, fet que apunta a la necessitat de més investigacions interdisciplinàries sobre els mecanismes lingüístics i cognitius implicats en la traducció.

Aquestes hipòtesis de recerca futura no només complementen les conclusions del present treball, sinó que també apunten cap a un camp en expansió en el qual la traducció esdevé un lloc privilegiat de lluita simbòlica, d'innovació lingüística i de transformació cultural.

8. BIBLIOGRAFIA

Obres consultades

Baker, M. (2006). *Translation and conflict: A narrative account*. Routledge.

Bassnett, S. (2002). *Translation studies* (3rd ed.). Routledge.

Bassnett, S., & Lefevere, A. (1990). *Translation, history and culture*. Pinter Publishers.

Baer, B. J., & Kaindl, K. (2018). *Queering Translation, Translating the Queer: Theory, Practice, Activism*. Routledge.

Beauvoir, S. de. (1949). *Le deuxième sexe*. Gallimard.

Bourdieu, P. (2001). *Masculine domination* (R. Nice, Ed.). Polity Press.

Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.

Butler, J. (1993). *Bodies that matter: On the discursive limits of sex*. Routledge.

Butler, J. (2004). *Undoing Gender*. Routledge.

Chambers, B. (2021). *A psalm for the wild-built*. Tordotcom.

Chambers, B. (2022). *Psalm per als construïts en terres salvatges* (A. Llisterri, Trad.). Mai Més. (Obra original publicada en 2021)

DD.AA. (2023). *Guia gramatical de llenguatge no-binari* (J. Moyano, Dir.; 2a ed.). Raig Verd.

Godayol, P. (2000). *Espais de frontera: gènere i traducció* (1a ed., Vol. 5). Eumo.

Hatim, B., & Mason, I. (1990). *Discourse and the translator*. Longman.

Harvey, K. (2003). Intercultural movements: American gay in French translation. In M. Tymoczko & E. Gentzler (Eds.), *Translation and power*. University of Massachusetts Press.

Hermans, T. (1996). "Translation's Other." In *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, by Lawrence Venuti.

Hurtado Albir, A. (2001). *Traducción y traductología: Introducción a la traductología* (1a ed.). Cátedra.

Iribarren, T. (2016). *Traducció i construcció de la identitat cultural*. UOC.

Lakoff, R. T. (1975). *Language and woman's place*. Harper & Row.

Le Guin, U. K. (1973). *The left hand of darkness*. Panther Books.

Le Guin, U. K. (1985). *La mà esquerra de la foscor* (S. Aymerich, Trad.). Edicions Pleniluni. (Obra original publicada en 1969)

Le Guin, U. K. (2019). *La mà esquerra de la foscor* (B. Busquets, Trad.). Raig Verd. (Obra original publicada en 1969)

Lefevere, A. (1992). *Translation, rewriting, and the manipulation of literary fame*. Routledge.

Nida, E. (1964). *Toward a science of translating*.

Olid, B. (2017). *Follem? De què (no) parlem quan parlem de sexualitats*. Amsterdam.

Pérez de la Torre, M. (Ed.). (2023). *Guía de lenguaje para la inclusión de personas no binaries* [PDF].

Reiss, K., & Vermeer, H. J. (2013). *Towards a general theory of translational action: Skopos theory explained* (C. Nord, Trans.). Routledge.

Said, E. W. (1996). *Culture and imperialism*. Vintage Books.

Simon, S. (1996). *Gender in translation: Cultural identity and the politics of transmission*. Routledge.

Spivak, G. C. (1993). The Politics of Translation. In *Outside in the Teaching Machine*. Routledge.

Tymoczko, M. (2003). "Ideology and the Position of the Translator: In What Sense is a Translator 'In Between'?" In *Translation and Power*, edited by Maria Tymoczko and Edwin Gentzler.

von Flotow, L. (1997). *Translation and gender: Translating in the 'era of feminism* (1a ed.). Routledge.

von Flotow, L., & Kamal, H. (Eds.). (2020). *The Routledge handbook of translation, feminism and gender*. Routledge.

324cat. (2023, octubre 27). Ni "totis" ni "totes", l'IEC es pronuncia sobre el llenguatge no binari i inclusiu. *3Cat*. <https://www.3cat.cat/324/ni-totis-ni-totes-liec-es-pronuncia-sobre-el-llenguatge-no-binari-i-inclusiu/noticia/3257744/>

Crémier, L. (2024). Julie Abbou. 2022. Tenir sa langue. Le langage, lieu de lutte féministe. *GLAD!*, 16(16). <https://doi.org/10.4000/120hb>

El segundo sexo de Simone de Beauvoir: Resumen, análisis. *Lectura Express*.
<https://lecturaexpress.com/blog/el-segundo-sexo/>

Feminism and psychoanalysis: Helen cixous, Luce Irigaray, spectre of Lacan – literary criticism and theory. (s/f). *Inflibnet.Ac.In*.
<https://ebooks.inflibnet.ac.in/engp10/chapter/feminism-and-psychoanalysis-helen-cixous-luce-irigaray-spectre-of-lacan/>

Hernández, H. (s/f). Julia Kristeva filósofa, teórica de la literatura y el feminismo. *Heroínas.net*. <https://www.heroinas.net/2017/06/julia-kristeva-filosofa-teorica-de-la.html>

IEC-NexTRet. (s/f). *Gramàtica bàsica i d'ús de la llengua catalana*. *Iec.cat*.
<https://gbu.iec.cat/text/8.1>

Leguin, U. K. (s/f). *The left hand of darkness*. *Mlook.mobi*.
https://www.mlook.mobi/files/month_1203/80e49eb29e78d387d11eb2927ebb8b0dff842941.pdf

Neighbourness, n. *Meanings, etymology and more*. (s/f). *OED.com*.
https://www.oed.com/dictionary/neighbourness_n?tl=true

LUCE IRIGARAY yo, Tu, nosotras PDF. (s/f). *Scribd*.
<https://es.scribd.com/doc/241821530/LUCE-IRIGARAY-Yo-tu-nosotras-pdf>

Pereira, R. (2025, gener 22). Luce Irigaray Y El Feminismo De La Diferencia: Una Nueva Mirada A La Identidad Femenina. *REVISTA LITERARIA EL CANDELABRO*.
<https://revistaliterariaelcandelabro.blog/2025/01/feminismo-diferencia-luce-irigaray-diferencia-sexual-lenguaje/>

Red, M. en. (s/f). Nombra. En femenino y en masculino. *Mujeresenred.net*.
<https://www.mujeresenred.net/spip.php?article862>

Vera, H., & Foucault, M. (1990). *The history of sexuality, volume 1: An introduction*.
<https://doi.org/10.2307/2065177>

Domínguez-Benítez, M. (2021). Una introducción a la teoría queer de Paul B. Preciado. *Investigaciones feministas*, 12(1), 91–101. <https://doi.org/10.5209/infe.69487>

(s/f-d).

Gob.es.

<https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/InstListDownload/Guia%20lenguaje%20inclusivo.pdf>

(s/f-e). Iec.cat. <https://sf.iec.cat/wp-content/uploads/2023/12/El-llenguatge-inclusiu.pdf>

(s/f-f).

Academia.edu.

https://www.academia.edu/43399775/Sara_Ahmed_2006_Queer_Phenomenology

Asociación Los Conseguidores. (s/f). *Metamorfosis de la ciencia ficción*.

<https://tercerafundacion.net/biblioteca/ver/ficha/4842>

En torno a la ciencia ficción- propuesta para la descripción de Un género histórico de Luis Vaisman A. (s/f). *Scribd*. <https://es.scribd.com/document/833669558/En-Torno-a-La-Ciencia-Ficcion-Propuesta-Para-La-Descripcion-de-Un-Genero-Historico-de-Luis-Vaisman-A>

Maria-Pilar Perea: «Voler forçar la llengua, com es fa amb el “totis”, no té cap sentit». (2022, enero 16). *Nació Digital*. https://naciodigital.cat/cultura-i-mitjans/mariapilar-perea-voler-forcar-la-llengua-com-es-fa-amb-el-totis-no-te-cap-sentit_172980_102.html